

Мисюра О.О.

**ОЛИШІВКА
У ВІНКУ СТОЛІТЬ**

Присвячую моїм землякам

**Чернігів
2010**

ББК ФО
076
УДК 32

Мисюра О.О.

Олишівка у вінку століть: Краєзнавче видання.
– Чернігів. – Просвіта імені Т.Шевченка. – 2010. – 128 с.

Книга знайомить з основними віхами історії містечка Олишівка, що на Чернігівщині, з подіями, відомими людьми, побутом, традиціями та фольклором олишівців.

ISBN 978-967-359-309-8

© О.О.Мисюра, 2010

З М І С Т

Передмова.....	5
Історія містечка Олишівка на тлі історичних епох.....	7
Відомі люди Олишівки.....	27
Домашній побут.....	39
Поселення і житло.....	39
Одяг.....	41
Страви.....	50
Сімейна обрядовість.....	53
Родильний обряд	53
Організація молоді	56
Сватання.....	57
Заручини.....	59
Вінчання	60
Вільце та коровай.....	70
Поховальний обряд.....	78
Поминальні обряди.....	80

Календарні свята та обряди.....	81
Святки	81
Зелена неділя.....	93
Івана Купала	93
Зажинки.....	95
Обжинки.....	95
Усна народна творчість.....	99
Колискові пісні.....	99
Веснянки.....	101
Повір'я	108
Прислів'я і приказки.....	111
Загадки.....	121
Молитви.....	127

Передмова

Одним з перших, хто зацікавився історією Олишівки був видатний краєзнавець Олександр Васильович Шишацький-Ілліч, український поет і етнограф, редактор “Черниговских губернских ведомостей”, автор двох збірок віршів “Українська квітка”, фольклорно-етнографічної праці “МЬСТЕЧКО ОЛИШЄВКА” і “Збірник малоросійських прислів’їв та приказок”. Народився в селі Красилівка Козелецького району, закінчив Чернігівську духовну семінарію.

Надруковано цю книгу було в чернігівській губернській типографії, за підтримки графа Григорія Олександровича Милорадовича та в Чернігівських губернських відомостях за 1854 рік (у номерах 21-31), редактором неофіційної частини якої був Олександр Васильович Шишацький-Ілліч. Видання 1954 року, з яким мені довелося працювати, має авторський підпис “Григорію Александровичу Милорадову в 1857 году” та має штамп “Библиотека Графа Милорадовича”.

У цій книзі зібрані всі пісні, що в середині 19 ст. виконувалися в Олишівці при обрядових дійствах. Ці пісні є першоджерелом для вивчення культури та побуту мешканців селища. Усе сімейне життя в минулому супроводжувалося різноманітними обрядами та ритуалами, котрі в образно-символічній формі визначали певні етапи життя людини та окремі періоди розвитку сім’ї. У відповідності з природним циклом існування людини склався і комплекс сімейних обрядів.

Основні з них: родильні, які відзначали народження людини; весільні, що освячували шлюб; поховальні й поминальні, пов'язані зі смертю людини та вшануванням її пам'яті. У циклі сімейних обрядів сплелися дії, символи, словесні формули та атрибути, виникнення яких сягає різних епох, із притаманними кожній із них соціальними, правовими, морально-етичними, релігійними нормами і поглядами. Витоки формування сімейних обрядів нерідко були пов'язані з магічними актами, які мали різне функціональне призначення. Умовно їх можна поділити на спонукальні та запобіжні. Перші мали забезпечити щастя сім'ї, багатство і родючість; інші були спрямовані на захист людини від злих сил. З розвитком раціональних знань сенс забобонних магічних обрядів поступово втрачався, а ритуальні дії перетворилися на одну з традиційних розваг народу. Разом з появою нових обрядових дій і символічних ритуалів старі продовжували зберігатися, однак їхній зміст поступово змінювався. Так склався багатошаровий і багатофункціональний обрядовий комплекс.

Історія містечка ОЛИШІВКА на тлі історичних епох

На початку XVI ст. на березі р.Смолянки (притоки р. Десни), за 40 км. від Чернігова виникло нове селище, що об'єднало в собі вісім козацьких хуторів. Звичайно, відомості ці не є точними, але цілком ймовірно, що це мальовниче містечко на Лівобережному Поліссі справді було засновано у XV столітті, коли в українських землях почала зароджуватися козаччина. Разом з тим в історичній літературі є і більш точна дата заснування. Як згадував відомий український етнограф О.Шишацький-Ілліч, у 1854 році старожили містечка повідомляли йому, що Олишівку засновано 395 років тому.

Про вже згадувані хутори, що існували в XV столітті, народна пам'ять донесла до наших часів їхні назви, хоча, і, ймовірно, пізніші: Лебедівка, Бухарівка, Лапин Куток, Галузини, Учкурівка, Дзядськів, Ігнатенків Кут та Ромасеві Верби. Згодом, очевидно, у середині або наприкінці XVI століття, ці хутори об'єдналися в одне велике поселення, яке від ольхових лісів, що росли навколо селища, отримало назву "Ольшанка", пізніше "Олишівка".

Відомо, що на початку XVII століття в Олишівці вже існували фортеця та церква на ім'я широко шанованої в Україні святої - Великомучениці Варвари. Проте вже у 1610-х роках, можливо, в дні "сумного часу" - війни між Польщею та Московським царством, фортецю в Олишівці було зруйновано. Для містечка почалися сумні роки занепаду. Навіть на карті України Гійома-Левассера де Боплана, що є чи не найточнішим відтворенням адміністративного ладу в Україні середини XVII століття, Олишівку не позначено.

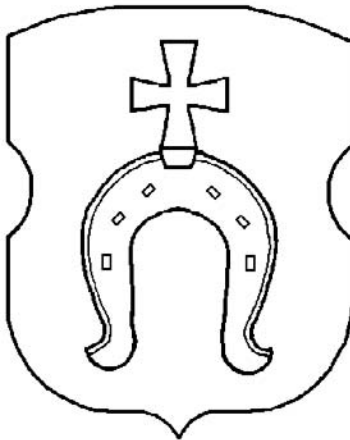
Справжнього розквіту містечко набуло лише з приходом Хмельниччини. Українські козаки, одноставно відгукнулися на велелюбні заклики "батька Хмеля чигиринського", заснували сотні навіть у найменших містечках Надніпрянщини. Невідомо, чи стала Олишівка тоді сотенним центром, але вже в документах 1665 року, коли гетьманська булава опинилася в руках Івана Брюховецького, Олишівська сотня фігурує постійно.

Жителі Олишівки брали активну участь у житті тогочасного суспільства. Так, у складі Ніжинського полку брали участь у Визвольній війні українського народу проти польської шляхти (1648-1654 рр.).

Збереглися відомості про першого сотника в містечку ним був з 1665 р. по 1672 р. козак Іван Пригара. Варто зазначити, що за збігом долі останнім сотником в історії

Герб Олишівки (1738 р.). А.Гречило, Ю.Савчук, І.Сварник “Герби міст України” (XIV-I пол.ХХ ст.)

Герб Олишівської сотні кінця ХVІІІ ст.

Олишівки, змушеним скласти клейноди 1781 року, після скасування козацької адміністрації на Лівобережжі, став саме його нащадок - Василь Пригара. Як заснавав історик В.Модзалевський, рід Пригар походив з XVII століття і мав за своїх засновників Григорія та Меркурія Пригар.

До середини XVII століття Олишівка залишалася сотенним містечком Ніжинського полку, до складу якої входили в 1750-1769 рр., такі населені пункти, як село Гальчин, містечко Гирич, село Комарівка, слобідка Красилівка, село Лихачів, містечко Олишівка, село Селище, село Смолянка, хутір Тарасівка, село Топчіївка, село Хотіївка. До Київського полку Олишівка передана гетьманом К. Розумовським у 1752 році для його військового і адміністративного посилення. Тобто протягом 1654-1752 рр. Олишівська сотня перебувала у складі Ніжинського полку, а у 1752-1782 рр. - у Київському. Ліквідовано сотню указом Катерини II про запровадження намісництва у кінці 1781 р., а на початку 1782 р. територію включено до Чернігівського намісництва.

Олишівську сотню також очолювали Семен Кривий (1676), Биховець [Супруненко] Семен Сафронович (1680). З 1680 і аж до 1773 року сотенство в містечку посідав рід Шрамченків, з невеликою перервою родом Яхневичів, а саме - Яхневич Ярема (1685) та Яхневич Антін Яремович (1690). Серед Шрамченків, зокрема, відомі сотники Леонтій Шрамченко (1680-1709), його сини Данило (1715-1725) та Іван (1736-1773). Леонтій Шрамченко, за повідомленнями В.Модзалевського, пізніше отримав чин полкового обозного Ніжинського полку. Відомий також як учасник у дипломатичних акціях та контракціях у Туреччині й Криму 1708-1709 рр. де брав участь (за дорученням царя) також уряд гетьмана І.Скоропадського. На початку грудня 1708 р. Леонтій Шрамченко був посланий до Юсуф-паші, сераскера Сілістрійського, «в певних и пилных дѣлѣх... для сполного между обома народами покою» Левко Шрамченко (Шрамко).

Є відомості про сотника Солонина Іван (1767). До відома, що навіть після 1773 року, коли сотником в Олишівці

став вже згадуваний Василь Пригара, місце городового отамана в містечку все одно посідав нащадок Шрамченків - Андрій.

**Карта Ніжинсько полку
з розташуванням козацьких сотень у 1654-1752 рр.**

Олишівка доби Гетьманщини була типовим для Лівобережжя козацьким містечком, де діяла ратуша, сотенна канцелярія та духовне правління. Існувало два цехи - ремісничий та крамарський. О.Шпшацький-Ілліч згадував, що знак одного з цехів, зроблений у вигляді козацького бунчука, зберігався у місцевій церкві ще навіть у середині XIX століття. Ремісничі цехи об'єднували людей для вирішення нагальних проблемних питань. Як наприклад, події, що трапилися 1696 року коли охтирський полковник Михайло Васильович Гордзяцький почав захоплювати міські землі в Олишівці та без дозволу вирубувати ліси в окрузі, жителі Олишівки

звернулися з “челобитной” про захист своїх прав та майна до гетьмана Івана Мазепи.¹

Як і всі сотенні містечка Гетьманщини, Олишівка мала свій самобутній герб, Зображення його відоме, зокрема, з ратушної печатки 1738 року: у щитку, обрамленому пальмовим гіллям, - перехрещені дві шаблі й меч, супроводжувані з боків двома зірками. пізніше герб було змінено: так, на печатках олишівської сотеної канцелярії 1770-х років уже фігурує підкова, увінчана вгорі хрестом. Велика ймовірність, що така зміна символіки сталася з волі сотницького роду Шрамченків, в усіх варіантах родинного герба яких незмінно малювалася підкова. Обидва олишівські герби є яскравими самобутніми пам'ятками української козацької геральдики.

У 1782 році, з утворенням у колишній Гетьманщині намісництва, містечко було приписано до Березинського повіту, пізніше - до Ніжинського, а з початку ХІХ століття - до Козелецького повіту Чернігівської губернії, разом із сусідніми сотенними містечками Бобровицею, Кобижчею, Новою Басанн. У цей же час рід Шрамченків отримали дворянські права. Як “козацьке” містечко Олишівка згадується навіть у довідниках 1850-х років.

У травні 1863р. відбулося повстання проти місцевих поміщиків. Для придушення виступу в село було викликано війська.

Після реформи 1861 року в Олишівці з'являється перша церковно-парафіяльна школа. А вже в 1869 року працює земська школа, для якої 1907 було збудовано нове приміщення.

Упродовж багатьох століть населення Олишівки потерпало від нападу чужинців, війн і стихійних лих. У ХІХ ст. в Олишівці лютували епідемії холери, тифу, віспи, дифтерії та інших хвороб, від яких помирили сотні людей, і особливо діти. Причиною цього були відсутність медобслуговування, низький рівень свідомості та віра в забобони серед насення.

¹ Чолобитная жителей Олишевки на охтирского полковника Миайла Васильевича Годзянского о покупке и захвате им их городских земель и вырубке лесов в Олишевке. - Русский государственный архив древних актов. - Ф. 229. - Оп. 5. - Д.525. - 2 л.

З 1893 року відомо про початок роботи земського лікаря Станіслава Юліановича Пронтницького, який працював у Олишівці до 1898 року.

Перша згадка про лікарню в Олишівці відноситься до 1895 р., коли починає розвиватися земська медицина. Уже у 1899 р. згадується про фельдшера Степанова.

Відомо, що у 1899 р. Чернігівський Губернатор відвідав “отремонтированную земскую Олишевскую больницу, вновь строящееся инфекционное отделение и посетил больных, кои помещаются в летних бараках”.

У 1902-1904 рр. в Олишівській земській лікарні працює лікар Ярош Василь Іванович.

Василь Іванович Ярош
Земський лікар Олишівської лікарської дільниці

Уже у 1909 – 1910 рр. земським лікарем працював Микола Іванович Коржавин, а фельдшером та акушером Ольга Олександрівна Алексєєва.

Починаючи з 1913 р. Шрамченка М.Н. обрано попечителем земської лікарні.

1765 р. – “при графе Румянцеве-Задунайском, когда учреждены были почты в Малороссии, то и близ Олишевки была станция, которая существует и до селе” (з книжки Шишацького про містечко).

З праці О. Шафонського відомо, що у 1786 році “почтовая дорога от Яновки до Олишевки – 2 почтовых стана. Местечко Олишевка... стоит на столбовой дороге от Чернигова в Киев идущей...”.

1845 р. згадується про роботу Олишівської поштової станції.

Вже 1911 р. Козелецьке повітове зібрання прийняло клопотання про відкриття в Олишівці поштового відділення.

Відомо, що 21 жовтня 1914 року повітові земські збори розглядають питання про відкриття поштово-телеграфного пункту. А вже 1 липня 1916 р. відбулося урочисте відкриття поштового відділення.

Вже через два роки після революційних подій 1917 року в інформації про час заснування шкіл та сільських бібліотек, яка збиралась новими органами влади на місцях, вказувались дати з 1919 року. Все що робилося до цього, революційна ідеологія намагалася викреслити з людської пам’яті назавжди. Відомості про давні книгосховища при сільських церквах, як відзначалось у 1913 році, сягають у XVIII століття. З архівних документів за 1905 та 1914 рр. дізнаємось про стан церковних бібліотек.

Губернська газета за 10 січня 1899 року повідомляла про урочисте відкриття бібліотеки в Олишівці: “...перед открытием местным священником был совершен молебен, привлекий массу народа. По окончании молебствия начали раздачу книг, которых было взято более 80. Всем присутствовавшим председательницей совета библиотеки А.К.Шрамченко был предложен завтрак”.

Так у 1900 році в Олишівці відкривають літні дитячі ясла на 150 місць. Повідомлялось, що “крестьяне не благодарятся за такую оказываемую им помощь...”.

У 1891 році планується будівництво в губернії вузькоколіїної лінії від станції “Крути” до станції “Количівка” товариством Курсько – Київської залізниці. А вже 1908 року розглядаються проекти будівництва нових напрямків залізниці, що пролягли біля Седнева й Олишівки.

Початок 1917 року ознаменувався подіями світового значення. Царське самодержавство Російської імперії впало. Цієї події українському народові довелося чекати кілька століть. 3-7 березня в Києві було створено Центральну раду. Здавалося, що революція швидко реалізує сподівання народу на політичну свободу і вирішить інші проблеми. Але потрібен був час, щоб державотворчий процес дав свої наслідки. На жаль, цього часу історія тоді не дала.

**Карта околиць м. Чернігова
кінця XIX – початку XX століть**

Більшовицькі війська з Росії наступали по декількох напрямках. Їх чекали і підтримували українські більшовики. Таким чином, під тиском військово-політичних обставин на

кінець 1918 р. - початку 1919 року в Україні починає встановлюватися Радянська влада.

В Олишівці радянська влада була встановлена у грудні 1918 року. Перший осередок комуністичної партії зареєстровано у 1921 року, комсольський - 1924 року.

У 1924 р. засновано перше сільськогосподарське товариство, в 1928 році створено колгоспи: імені Г.І.Петровського, “Перебудова”, “Червона Зірка”, “Червоний плуг”, “Перше Травня”, імені Т.Г.Шевченка. У 1930 році шість дрібних колгоспів об'єднано у два: імені Т.Г. Шевченка та “Червоний плуг”. Замість машинної служби створено Олишівську МТС.

1923 року трудову початкову школу реорганізовано в семирічну, з 1933 - середню. А в 1936 році відбувся перший випуск десятикласників.

У 1926 року в селищі розпочало роботу поштове відділення, а 4 лютого цього ж року встановлено радіо з гучномовцем, а 14 липня – сільська рада прийняла рішення про редіофікацію всього села.

У 1932 році була заснована Олишівська районна газета “Соціалістичний шлях” яка діяла до окупації селища у 1941 році. 1944 року відновилося видання районки під назвою “Голос колгоспника”, в якій згодом працював відомий письменник Володимир Дрозд.

Негативно позначилося на історії селища страшні роки колективізації та політичних репресій 30-х – поч. 50-х рр. З утвердженням більшовицької влади почались переслідування не тільки тих, хто відкрито протестував проти неї, а й тих хто не підходив під стандарти нової ідеології суспільного устрою – колишні службовці, священнослужителі та навіть солдати царської армії. Ця категорія людей заносилася до окремих списків і їх позбавляли виборчого права.

Під час колективізації почали насильно виселяти селян, які не хотіли працювати в колгоспі. І як наслідок такої політики – голод 1933 р. Залишаючи людей без продовольства, обласна контора “Заготзерно” тільки з Чернігівського району у грудні 1932 р. відвантажила на експорт 102 тонни гречки, 37 тонн ячменю, 48 тонн вики, 17 тонн гороху.

Продовженням насильницької політики стала масова фабрикація політичних справ, по яких незаконно арештовувались люди. Варто загадати про дослідження нашого земляка Костянтина Матвієнка “Розкидане каміння збирають”, що побачило світ 2008 року, у якому висвітлено жахливі сторінки з життя олишівців – страждання від голоду та репресій.

Події Голодомору 1932–1933 рр. вражають нас масштабністю жертв та діями тодішньої влади щодо приховування причин цієї трагедії. Не минули ці події і наших земляків. Так, у лютому 1933 р. газета «Більшовик» писала, що в “Олишевці не дають хліба вчителям: щомісяця освітяни не добирають 25 ц. Замість хліба їм видають горох, ячмінь...”.

ІЗ СПОГАДІВ СТАРОЖИЛІВ

Кошова Ольга Логвинівна, 1929 р.н. (вул. Комсомольська, 20)

Народилася в селі Смолянка, Куликівського району. Дід Віктор Роман був багатим, то його повісили, а бабу втопили, батька з дітьми викинули з хати. Батько завербувався у місто Київ, там виживали, як могли. Батько хворів на малярію, але сусіди, що жили в бараці, самі голодували, а по крихті давали батьку хліба, шукали різні ліки. Батько вижив, підтримували і нас.

Терес Марія Кирилівна, 1927 р.н.

Їсти хотіли всі: і дорослі, і малі. А їсти було нічого. Їли лущиння з картоплі, листя з липи. Померла Іваненко Наталія Демидівна (1915–1933, весна)

(Записала Ситенок Валентина Іванівна, зав. військово-обліковим бюро. 11.10.2007)

Дрозд Софія Марківна, 1927 р.н. (пров. Поштовий, 7)

Голодували, збирали ніжки з клеверу, а мати змішувала їх з лущинням і пекла млинці. Від голоду померли батько чоловіка, його брат і сестра: Дрозд Іван Хомич, Дрозд Павло

Іванович, Дрозд Наталія Іванівна.

Гордієнко Марія Юхимівна, 1926 р.н. (вул. Кузнецька, 41)

Їли всяку зелень, шовковицю. Пам'ятаю, як дівчора об'їдалася шовковицею, а Решетинський Іван Якимович під шовковицею і помер.

Морська Ольга Григорівна, 1927 р.н. (пров. Садовий, 56)

Від голоду померли дід і баба (Кудькало Наталія і Кудькало Павло). На кладовище не возили, закопали в саду.

Андріяш Михайло Іванович, 1925 р.н. (пров. Новий, 24)

Пам'ятаю, як ходили по хатах старці, просили їсти. Бачив, як у канавах лежали померлі. У сім'ї ніхто не помер. Вижили тільки через те, що мати викопала на городі яму і там заховала картоплю, і тоді виорали город, щоб не видно, де яма. Приходили чоловіки з штирями і шукали де хто щось заховав із продуктів.

Лопата Василь Іванович, 1925 р.н. (пров. Озерний, 1)

Пам'ятаю, як ходили по хатах Курган Михайло і Єрко, вибирали все, що було в коморах і погребях. Дуже тяжко хворів на малярію, вилікувався червоною горобиною. Знаю, що багато людей повмирало і хоронили по багато чоловік в одну яму.

Гарбар Тетяна Юхимівна, 1927 р.н. (вул. Лісова, 57)

Вся сім'я голодувала. Батько був пухлим від голоду. З сестрою пооб'їдалися липовими бруньками і ледве не померли. З рідних і знайомих ніхто не помер.

Осипенко Олексій Андрійович, 1929 р.н. (вул. Шевченка, 47)

Батько був рибалкою, то практично і вижили на одній рибі. По хатах ходили Лупин і Сірик з штирями, шукали зерно і картоплю. Сусіди боялися одне одного.

(Записала Кат Олександра Григорівна, секретар селищної ради. 13.11.2007)

Бойко Мотрона Іванівна, 1920 р.н. (пров. Шкільний, 21)

У господарстві була корова, яка й не дала нам вимерти. Батько і старший брат працювали в колгоспі. По селу було багато голодних людей. Я чула від дорослих, що наші свекруха і свекор померли від голоду. Прізвищ їх не пам'ятаю.

Стеценко Ганна Семенівна, 1922 р.н. (вул. Озерна)

День починався у нас, дітей (а в сім'ї було восьмеро

дітей), з того, що ми обговорювали куди побігти, щоб щось покласти до рота, поки мати спече хлібину. З тієї хлібини нам діставалася тоненька скибка і ми до кінця дня намагалися протриматись і не з'їсти його зразу. А так відламаєш кусочок, покладеш у рот і смочеш якнайдовше. Багато людей померло тоді. Ми боялися ходити вулицями, бо скрізь лежали померлі, або ті, хто помирав.

*(Записала Шеремет Тетяна Іванівна, зав. бібліотекою.
19.11.2007)*

Хотюшина Антоніна Никифорівна, 1919 р.н.

Люди збирали на полі гниляччя, їли кропиву, до якої додавали молоко. Помирили в хатах і на вулиці. Була бригада, яка їздила по селу і підбирала померлих. Ховали по кілька чоловік в одній ямі.

Гавриш Ганна Михайлівна, 1921 р.н.

Пам'ятаю, що люди ходили пухлі, голодні. Їли конюшину, липу, лободу. Померли дід і баба.

Луценко Василь Ілліч, 1925 р.н.

Їли квіти білої акації і гнилу та мерзлу картоплю. Померлих вивозили на возах і ховали в одну яму.

Гаєвський Михайло Петрович, 1924 р.н.

Люди помирили з голоду щодня. Їли гнилу картоплю, собак, котів, лободу, липу.

Гаєвська Олена Юхимівна, 1925 р.н.

Люди ходили пухлі від голоду. Вони помирили на полях, на дорозі і навіть біля річки з вудкою в руках. Найстрашнішою була весна 1933 р. Їли собак, ворон, лободу, липу.

Матвієнко Пелагея Іванівна, 1924 р.н.

Пам'ятаю випадки людоїдства. Відкопували здохлих корів, коней і їли.

Коцюба Євдокія Романівна, 1923 р.н.

Люди ходили пухлі, помирили з голоду. Їли собак, котів, горобців, липу і дику конюшину. У річці ловили рибу і так виживали.

Заїка Софія Михайлівна, 1922 р.н.

У березні збирали бруньки на деревах і шукали на полі гнилу картоплю. Липи стояли голі, бо люди обривали їх. Померли дід і баба.

Рогова Катерина Іванівна, 1926 р.н.

Пам'ятаю, що для померлих від голоду людей копали ями на 40-50 чоловік. Люди ходили пухлі з голоду. Постіль, одяг і все, що було в домі, обмінювали на продукти.

Любим Василь Єгорович, 1924 р.н.

Рвали конюшину, їли її. Відкопували дохлих коней, їли їхні кістка, бо були дуже голодні. Люди йшли до сільської ради і благали, щоб врятували їхніх дітей. Померли дід та баба.

Єрмоленко Олександра Іванівна, 1919 р.н.

Майже нічого не пам'ятаю. Пам'ятаю тільки, що люди помирали з голоду.

Сірик Марія Гаврилівна, 1928 р.н.

Пам'ятаю, що рвали дику конюшину і робили з неї коржі. Померли дід, баба, мати і батько. Ніхто нікому не допомагав, кожен був сам за себе.

Саливон Григорій Максимович, 1927 р.н.

Запам'ятав те, що мати посилала на кладовище за квітами конюшини. Бачив, як їхала підвода, на ній велика купа, закрита тряпками. І потім, доїхавши до кладовища, перевернули підводу з тілами людей. Їх не ховали під музику, як зараз, а просто скинуть всіх в одну могилу. Бувало, що і не закопували. Багато дітей ходило попід тином і просили їсти, всі були поухлі.

Бондар Пелагея Омелянівна, 1922 р.н.

Народилася в селі Родмістрівка. Пам'ятаю, що люди ходили пухлі, голодні. Падали і помирали.

Борейко Марія Григорівна, 1927 р.н.

Пам'ятаю, що помирало від голоду дуже багато людей. Помер Гарбар Григорій Платонович (1882–1933, середина червня). Допомагав голодуючим начальник. Він купував цикорій і продавав голодуючим. Бо продавали тільки начальникам.

Махній Євдокія Степанівна, 1926 р.н.

Народилася в селі Смолянка, Куликівського району. Пам'ятаю, що мати ловила рибу, щоб поїсти. Бачила, як чоловік стояв під парканом, потім впав і помер. Померли баба Оксина, дід Мойсей, сестра Галька. Поховали всіх в одній ямі, в селі Смолянка.

Балоян Ольга Панасівна, 1931 р.н.

Померли Кашенко Олександр Овсійович, Кашенко Овсій Панасович. Ховали в одну яму.

Шульга Тамара Михайлівна, 1928 р.н.

Народилася в місті Ніжин. Пам'ятаю голодних людей, дуже смачну макуху і передсмертні розмови сусідів про моїх діда і бабу. Ходили з мамою по капустяну похльобку, яку видавали на заводі, де працював батько, для підтримки дітей. Померли дід Круненко Василь Васильович (1875–1933) і баба Круненко Олександра. Поховані в місті Ніжині.

Сердюк Парасковія Харитонівна, 1929 р.н.

Народилася в селі Бузов Баришівського району Київської області. Пам'ятаю, як сиділа в хаті і дивилася у вікно. Біля вікна проходила дівчинка і блакитній сукні, її звали Оля. Я давала Олі з вікна насінину соняшника, а дівчина стала і подивилася на мене. А вранці сказали, що Оля померла.

Лобовська Галина Олександрівна, 1928 р.н.

Пам'ятаю, у нас була корова. Доїли корову і роздавали дітям молоко. Померли: батько Олександр, мати Приська і брат Іван.

Лобовський Юрій Олександрович, 1927 р.н.

Народився в місті Ростов-на-Дону, Росії. Люди ходили по вулиці. Їде машина, забирає документи і людей відвозили до братської могили і хоронили живцем. Померли: рідна сестра Людмила і двоюрідна сестра Людмила.

Широка Марія Павлівна, 1926 р.н.

Народилася в хуторі Коростень. Хутір знаходився між лісом і річкою. Люди рятувалися від голоду, ловлячи рибу та збираючи гриби. У нашому хуторі від голоду не помер ніхто. А в сусідньому селі Смолянці влада позабирала в людей зерно, корів і люди пухли з голоду і помирили. Померли дядьки, їхні діти, але подробиць не пам'ятаю.

Бойко Ольга Леонтіївна, 1930 р.н.

Народилася в селі Смолянка Куликівського району. В селі в ті часи прогресували хвороби. Якщо люди не помирили від голоду, то помирили від хвороб.

Коленко Ольга Мефодіївна, 1926 р.н.

Батько працював шевцем, їздив по селам, дома був мало.

Люди чекали весни, щоб добувати їжу. Коли з'являлася перша кропива, з неї варили борщ. В ті часи помирало дуже багато людей.

Коленко Василь Якович, 1924 р.н.

У часи голодомору продуктами харчування допомагав дядько. Батько передавав свої пайки, а сам недоїдав. За 1932-1933 рр. померло багато дітей і дорослих.

Лапа Ганна Михайлівна, 1924 р.н.

Тоді ніхто ні з ким не товаришував, діти боялися зайвий раз вийти на вулицю. Люди пухли з голоду, помирали на ходу. Батько працював агрономом з 1932 по 1936 рр. В 1937 р. його визнали ворогом народу і засудили до розстрілу.

(Записала Радич Валентина Андріївна, вчитель. 19.10.2007)

Дерев'янка Григорій Андрійович, 1924 р.н. (Родом з Олишівки).

1933 рік до смерті не забуду. Люди ходили розпухлі, водянисті. Трупид під парканами лежали. Поїсти ніде нічого, а було б, то купити нема за що. У кого були сережки, перстень чи якась інша коштовна річ, то повіддавали за кілограм муки, все викачали з людей. Їли ворон, псів, лободу, липу, люпин. Я пробував рятуватися старцюванням, але в кого що попросиш? У всьому селі лише в сусіда - начальника міліції пекли пиріжки, іноді й мені за яку-небудь роботу по хазяйству давали одного, може, трохи й сумління мучило. Місцеві активісти теж справні ходили, але у них не попросиш. Стійкі бійці були! Недарма їх опісля в різний час почестями поховали. Тоді ж ох і лютували.

(33-й Голод народна книга-меморіал. - К.; "Радянський письменник". - 1991. Підготовлена Лідією Коваленко)

У січні-лютому 1932 р. низка районів України були зменшені і за рахунок їхніх територій створені нові райони. З Чернігівського району були виділені в окремі райони Козлянський (з жовтня Михайло-Коцюбинський), Березнянський, Любецький, Куликівський, Олишівський та інші.

10 вересня 1941 року 5-та армія продовжувала відводити свої частини на східний берег р. Десни та з великими потугами стримувала війська 2-ї німецької армії поблизу Олишівки. З оперативних повідомлень Південно-Західного фронту відомо, що ранок 10 вересня радянські війська загальною кількістю “1000 активных бойцов с трудом сдерживают 260 пд, поддержаную 30 танками и дальнобойной артиллерией противника на фронте Переходовка, сев. опушка леса (южн. Олишевка) .

І вже наступного дня з оперативного повідомлення Південно-Західного фронту “Противник в течении 10.9 продолжал развивать успех на всем участке даного направления и к 15.00 10.09 частями 134 и 260 вышел на рубеж Олишевка” селище було окуповано німецькими військами.

Під час окупації в селищі було створено Олишівську районну та сільську управи. На них було покладено обов'язки по мобілізації добровільців до окупаційної армії, заборона усіляких спілок, зборів, ходіння у нічний час, реєстрація, паспортизація, оподаткування населення, стягнення штрафів. Працівники управ слідували за тим, як громадяни виконують трудову повинність, як охороняють врожай, дотримуються санітарно-епідеміологічних норм. Так, в період окупації в Олишівці було створено сільськогосподарське трудове об'єднання та працювала початкова школа з українською мовою навчання .

¹ Быков Константин. Киевский “Котёл”. Крупнейшее поражение Красной армии. - М.: Яуза, Эксмо, 2007. - С.183.

² Студьонова Л. Слідами Чернігівського підпілля: Документальні нариси. - Ніжин, 2007. - С. 38-39.

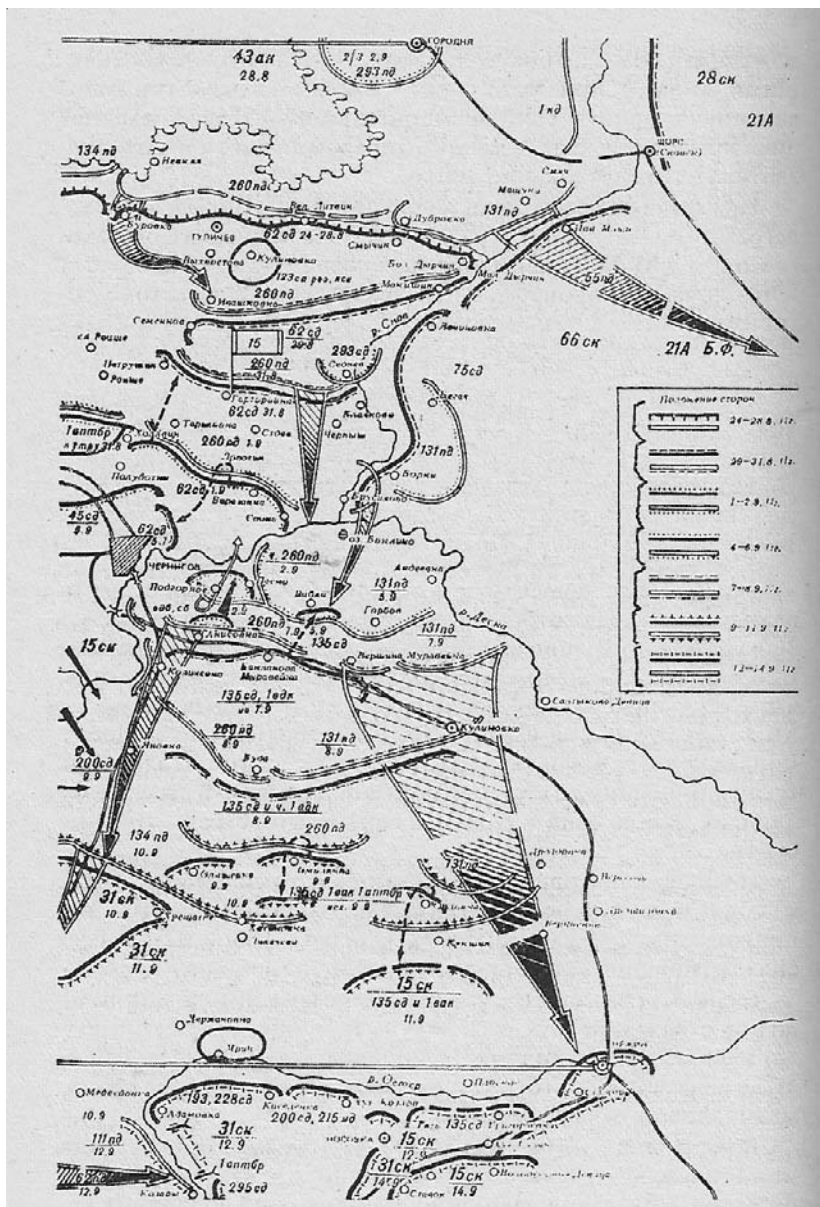

Схема боїв на Виблинському плацдармі поблизу Олишівки вересень 1941 р.

У роки окупації німецько-фашистськими військами на території Олишівського району було спалено 794 двори, ростріляно і спалено 160 людей. До німецького рабства вивезено 1503 юнаків і дівчат.

1941-1943 рр. поблизу Олишівки діяли партизанські загопи, якими керували А.Я. Сироїд та Г.Т. Ренський.

Під час Великої Вітчизняної війни на фронтах та в партизанських загонах перебувало 1507 чоловік, з них 1325 нагороджені орденами та медалями. 480 жителів селища загинуло смертю хоробрих у боях проти німецько-фашистських загарбників. Воїнам, загиблим при звільненні селища від гітлерівців, встановлено пам'ятник та споруджено обеліск Слави і честі воїнам-односельчанам.

**Свято до 60-ї річниці
перемоги у Великій Вітчизняній війні
(смт. Олишівка, 9 травня 2005 року)**

Після звільнення селища, 18 вересня 1943 (о 18-00), від окупаційних військ Олишівці повернулися до мирного життя, але війна ще тривала. Частина молоді була призвана на фронт, а інші допомагали військам налагодити фронтові превезення продуктів харчування. Регулярно надсилалися на фронт посилки з подарунками для солдатів 25-го гвардійського стрілецького полку, яким командував Герой Радянського Союзу В.В.Смирнов, за що Олишівський райком партії одержав від воїнів вдячного колективного листа.

Олишівка жила відбудовою народного господарства, впорядкуванням могил загиблих та мобілізації матеріальних ресурсів, передовсім продовольчих запасів. Усі запаси зерна, що залишалися у населення, було зібрано на допомогу Червоній армії. Це стоувалося не тільки зерна, а й картоплі, м'яса, молока, сена, махорки. Так, за повідомленням голови Олишівського виконкому Я.Дьоміна 1944 року Олишівський район зайняв перше місце в області по виконанню плану поставок хліба державі¹.

У післявоєнні роки тривала відбудова народного господарства. На розвиток сільського господарства держава виділяла значні кошти, зросли закупівельні ціни на сільгосппродукцію. Рівень життя населення поступово підвищувався. Зростала задрплатня робітників і службовців. Оплата праці колгоспників збільшилася.

Відновлювалось поштове сполучення. З 1945 р. здійснюється доставка поштової кореспонденції, з м. Чернігіва автомашиною по тракту Чернігів – Олишівка. У 1950 р. відкрито відділення зв'язку та АТС.

З 1945 року почало діяти сільсье споживче товариство, а в грудні 1949 року відновлено діяльність районного магазину. У серпні 1955 відкрито новий книжковий магазин.

¹ Дьомін Я. Сільські Ради Олишівщини в боротьбі за виконання державних зобов'язань // Деснянська правда. - 1944. - 6 вересня. - С. 2.

Відновив діяльність Олишівський будинок культури. У жовтні 1945 року при клубі організовано сутрунний оркестр.

Одним з головних завдань післявоєнного періоду стало відновлення та розбудова сільського господарства та промисловості. Так, 1950 року було створено Олишівське лінійно-виробниче управління магістральних газопроводів. 5 червня 1951 року розпочав роботу цегельний завод. У 1950 р. колгоспи імені Кірова і Т.Г.Шевченка об'єднано в одне сільськогосподарське підприємство імені Кірова.

Згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР від 21 січня 1959 р. в Чернігівській області було ліквідовано 6 районів. А вже наступного 1960-го року, при черговій ліквідації районів, було ліквідовано і Олишівський район, територія якого увійшла до складу Чернігівського району.

1958 року відкрито новозбудоване приміщення сучасної бібліотеки.

1967 року в Олишівці, на честь ювілейної дати, спорудили пам'ятник українському гетьману Богдану Хмельницькому.

1982 року відкрито нове приміщення аптеки.

1987 року під керівництвом директора школи Риженка Григорія Миколайовича, завершено будівництво сучасного приміщення школи.

З проголошенням державної незалежності 24 серпня 1991 року Україна стала на новий шлях розвитку. Цього року ми святкували вже дев'ятнадцяту її річницю, якою стала наша держава, і яким буде наше "Містечко Олишівка"? Відповідь дадуть дослідники наступного покоління.

Ця розвідка з відтворення історії рідного села, сподіваюсь, сприятиме формуванню здорового історичного світогляду підростаючого покоління моїх земляків.

Автор не претендує на цілковите висвітлення історичних подій. Покладено лише початок великої справи, яка знайде продовження в історико-етнографічних дослідженнях наступних поколінь краєзнавців.

ВІДОМІ ЛЮДИ ОЛИШІВКИ

Андріяш Михайло Іванович - 1925 року народження, уродженець та житель смт. Олишівка, нагороджений орденом “Вітчизняної війни” I ступеня, орденом “За мужність” III ступеня.

Близнак Петро Матвійович (1947 р.н.) - адміністративний директор виробничо-технічного об'єднання “Київ”, полковник запасу.

Брагинець Микола Олександрович - народився 23.0.1934 року, уродженець та житель смт. Олишівка, механізатор колгоспу ім. Кірова, нагороджений орденом Трудової Слави III ступеня.

Бут Станіслав Петрович - народився 19.01.1955 року, уродженець та житель смт. Олишівка, працює токарем Чернігівського ЛВ УМГ, нагороджений за доблесну працю орденом “За заслуги III ступеня” у 1998 році.

Гасвський Михайло Петрович - 12.09.24 року народження, уродженець та житель смт. Олишівки, нагороджений орденом “За мужність” III ступеня, “Вітчизняної війни” I ступеня, за форсування річки Одер, квітень 1945 року, медалями “За відвагу”, “За визволення Варшави”, 01.12.1944 року медаллю “За відвагу” - за взяття міста Штеттін, Німеччина.

Гасвський Микола Іванович - (1929-1989) - уродженець та житель смт. Олишівки, вчитель географії Олишівської школи, у вересні 1968 року удостоєний звання “Заслужений працівник культури УРСР”.

Галецький Анатолій Кузьмович - (1923-1943) - Герой Радянського Союзу, до війни проживав в Олишівці, навчався в Олишівській середній школі, вступив до Сумської артилерійської школи, під час війни капітан артилерійського дивізіону.

Гнилуша Іван Гаврилович - (1901 - 09.07.1988) - ветеран війни, очолював перший колгосп в Олишівці, голова колгоспу ім. Кірова, у квітні 1952 року нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора за високі врожаї кок-сагізу.

Гордієнко Михайло Грогорович (1974 р.н.) - директор з капітального будівництва АТ “Оболонь”.

Губа Надія Костянтинівна - 06.05.1937 року народження уродженка та жителька смт. Олишівки, працювала оператором по відгодівлі свиней колгоспу ім. Кірова, нагородженна орденом “Знак Пошани”, 21.04.1966 року.

Губа Василь Антонович - 14 квітня 1921 року народження, уродженець та житель смт. Олишівки, нагороджений орденом “Вітчизняної війни” II ступеня, орденом “За мужність”.

Дзюб Олександр Михайлович - 25.05.1941 року народження, уродженець та житель смт. Олишівки працював механізатором колгоспу ім. Кірова та нагороджений орденом “Знак пошани” 28.12.1977 року.

Дзюб Євлампія Архипівна - (1902-1976), колгоспниця колгоспу ім. Кірова, у квітні 1952 року нагородженна орденом Леніна за високі врожаї кок-сагізу.

Дзядзько Петро Іванович - 27.07.1931 року народження, уродженець та житель смт. Олишівки, працював механізатором колгоспу ім. Кірова, 28.12.1977 року нагороджений орденом “Трудового Червоного Прапора”.

Єрмоленко Костянтин Порфирівич - 8 квітня 1926 року народження, уродженець та житель смт. Олишівка, працював начальником Олишівського ЛВУМГ, нагороджений орденом “Червоної Зірки” 16 листопада 1951 року, нагороджений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР 23 червня 1986 року, орденом “Вітчизняної війни” I ступеня.

Живець Ольга Іванівна - 18.02.1928 року народження проживає в смт Олишівці з 1996 року, працювала ланковою в колгоспі “Червона Зірка” с. Ведильці Чернігівського району, нагороджена орденом “Трудового Червоного Прапора” у 1958 році, за вирощування льону.

Заїка Григорій Павлович - 21.04.1940 року народження, уродженець та житель смт. Олишівки, працював в колгоспі ім. Кірова механізатором та за доблесну працю нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора 20.12.1973.

Зеніч Григорій Омелянович - (1925-1998) уродженець смт. Олишівки, учасник Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. кавалер 4 медалей “За відвагу” та ордена Червоної Зірки.

Клименко Семен Іванович - 15.03.1926 року народження, житель смт Олишівки, нагороджений орденом “Червоної Зірки” за взяття міста Коростеня Житомирської області, орденом “Вітчизняної війни” I ступеня.

Колесник Парасковія Єфимівна - 06.11. 1925 року народження, уродженка та жителька смт. Олишівки

працювала в колгоспі ім. Кірова рядовою колгоспницею та нагороджена орденом “Знак Пошани” 06.06.1966 року.

Лапа Марія Яківна - 1930 року народження, уродженка та жителька смт Олишівки, працювала в колгоспі ім. Кірова рядовою колгоспницею, нагородження орденом Трудового Червоного Прапора.

Литвин Ганна Григорівна - 27.02.1942 року народження, жителька смт Олишівки, працювала в колгоспі ім.Кірова оператором машинного доїння і за доблесну працю нагородження орденом “Трудового Червоного Прапора” - 07.07.1986, “Знак Пошани” - 06.03.1981 року.

Локоть Іван Петрович - (23.12.1921 - 27.07.1997), житель смт. Олишівки, працював головним зоотехніком колгоспу ім. Кірова, на початку 70-х років удостоєний звання “Заслужений працівник сільського господарства УРСР”.

Лопата Василь Іванович - 30.07.1925 року народження, уродженець та житель смт. Олишівки, працював головним бухгалтером в колгоспі ім. Кірова, нагороджений орденом “Слави III ступеня” в січні 1945 року за взяття Гунбенінга напрямом Кінісберга, орденом “За Мужність” III ступеня, орденом “Вітчизняної війни” I ступеня.

Лук’янець Віталій Григорович (1938-1994 рр.) - художник-графік, журналіст. Колишній редактор і видавець журналу “Светлояр”, автор історичної повісті “Поєдинок Ярослава”, картин “Ярославна”, “Древній Чернігів” та ін.

Масол Віталій Андрійович - Керував урядом: липень 1987 р. – жовтень 1990 р., червень 1994 р. – березень 1995 р.

Народився 14 листопада 1928 р. в с. Олишівка Чернігівського району Чернігівської області у родині учителів.

У 1951 р. закінчив механічний факультет Київського політехнічного інституту за спеціальністю інженер-механік.

Працював на Новокраматорському машинобудівному заводі на посадах помічника майстра, майстра, начальника бюро технічних розробок. Від квітня 1951 р. – спочатку заступник начальника, потім – начальник механічного цеху, згодом – заступник головного інженера. Від липня 1963 р. – директор заводу. З 1971 р. – генеральний директор виробничого об'єднання Краматорських заводів важкого машинобудування.

Без відриву від виробництва захистив кандидатську дисертацію на тему «Утомлюванісна міцність вуглецевої криці щодо великовантажних суднових гребних гвинтів виробництва Новокраматорського машинобудівного заводу». Має авторські посвідчення за раціоналізаторські пропозиції та винаходи.

Від вересня 1972 р. В. Масол – перший заступник голови Держплану УРСР, з 16 січня 1979 р. – заступник голови РМ УРСР, голова Державного планового комітету УРСР.

10 липня 1987 р. В. Масол призначений головою РМ УРСР. Працював на цій посаді в складний період трансформації суспільно-політичного ладу, кризи й розвалу єдиного загальносоюзного народногосподарського комплексу. 23 жовтня 1990 р. ВР України прийняла відставку В. Масола.

Під час перших вільних виборів навесні 1990 р. обраний народним депутатом України.

Після відставки з посади голови РМ зосередився на парламентській роботі. Працював у комісії ВР України з питань планування, бюджету, фінансів та цін.

За представленням Президента України Л. Кравчука був удруге затверджений ВР України 16 червня 1994 р. на посаді прем'єр-міністра. Подав у відставку в березні 1995 р.

Нагороди: ордени Леніна (1966, 1986), Жовтневої Революції (1971), Трудового Червоного Прапора (1978), Знак

пошани (1960), За заслуги перед Україною. III ст. (1997), князя Ярослава Мудрого V ступеня (1998), три медалі.

Макотрик Яків Мусійович (1888- 1938) учасник Всеукраїнського з'їду рад у жовтні 1922 року. Провів велику роботу по перебудові села.

Москаленко Федір Якович - український філософ, доктор філософських наук, колишній професор кафедри філософії Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка. Народився в Олишівці Чернігівського району (1901 р.), закінчив Чернігівський інститут народної освіти в 1926 р.

Нестеренко Ганна Павлівна - 15.10.1932 року народження, жителька смт. Олишівки, працювала а колгоспі ім. Кірова оператором по відгодівлі ВРХ та нагородженна орденом “Знак Пошани” 02 квітня 1976 року.

Олійник Ганна Харитонівна - 29.11.1931 року народження, проживає в смт. Олишівці з 1977 року, працювала в Носівському районі оператором машинного доїння і за цю працю нагородження орденом “Знак Пошани” 20.09.1973 року.

Пекур Лисавета Михайлівна - (1908 - 31.01.1996), колгоспниця колгоспу ім. Кірова, в квітні 1952 року нагороджена орденом Леніна за високі урожаї кок-сагізу.

Пригаровська Марія Кузьмівна - 08.10.1926, уродженка та жителька смт. Олишівки, працювала в колгоспі ім. Кірова рядовою колгоспницею та нагородженна орденом Трудового Червоного Прапора 04.10.1951 року.

Простантінов Сергій Пантелеймонович - 06.10.1936 року народження житель смт. Олишівки, працював в Олишівському ЛВУМГ машиністом технологічних компресорів і за доблесну працю нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Рожановський Микола Павлович - начальник Олишівської повітової міліції в 20 -х роках. ХХ ст. У 1938 році був удостоєний звання Почесного Працівника робітничо-селянської міліції, нагороджений двома орденами Червоного Прапора.

Савченко-Більський Олександр (1900-1991) - народився 23 листопада 1900 року в Олишівці і належав до козацько-старшинського роду, який за сімейними переказами був пов'язаний з родиною гетьмана Дорошенка. Перші кроки в мистецтві почав робити під керівництвом викладача малювання Чернігівського реального училища Миколи Тарловського.

Потім, у 1917-1919 роках, навчався на живописному відділенні Київського художнього училища Академії мистецтв. У той же час брав участь у виставках товариства чернігівських художників. Дебют наприкінці 1917 року був вдалим, про що згадує Зіновій Горбовець, автор спогадів про художнє життя Чернігова першої чверті ХХ століття.

Восени 1919 року Олександр Савченко-Більський був мобілізований до лав армії генерала Денікіна. Після важкого поранення потрапив до Туреччини, а в 1923 році емігрував до Франції, де жив і творив майже 70 років.

Тільки нещодавно, завдяки наданим Ірен Годійо - донькою художника, матеріалам із сімейного архіву, стало відомо про те, що Олександр Савченко-Більський у 20-30-ті роки входив до так званої "Паризької групи українських художників", яка об'єднувала художників-емігрантів української національності, виразників і продовжувачів традицій національного мистецтва. Сюди входили такі відомі українські художники, як Микола Кричевський, Климентій

Редько, Микола Глущенко, наш земляк, живописець та драматичний актор Олекса Третяків-Сосницький, український кобзар Василь Ємець, який у 1918 році організував у Сосниці капелу кобзарів і був її диригентом

З'ясувалось також, що Савченко-Більський брав участь у спільних виставках українських та французьких митців на початку 30-х років у Львові. Багато і плідно працював Олександр Васильович у графіці, створюючи для українських видавництв у Парижі портрети гетьманів, письменників та видатних політичних діячів, малював герби українських земель і міст, листівки і поштові картки з видами Парижа, інших міст Франції. Ілюстрував він і паризьке видання “Мойсея” Івана Франка, яке, на жаль, так і не було видане, але макет його і досі зберігається в сімейному архіві.

Був час, коли О.Савченко-Більський займався проектуванням модерного скляного посуду, меблів, декоративних тканин, орнаментів для рельєфного витискування на шкірі.

Широкий діапазон у тематиці доповнювався і розмаїттям техніки виконання - малюнок олівцем, тушшю, пастель, офорт, акватинта, літографія, пошуар, гуаш і олія. У цей же період заслуговують на увагу іконописні твори художника для католицької та православної церков у Парижі. Один з його іконостасів і зараз прикрашає церкву Святих Сергія і Вакса в Римі. Відкриттям став і ще один іконостас роботи майстра в містечку Шатле в українській парафії Святого Андрія Первозваного, про існування якого також стало відомо завдяки архівним матеріалам.

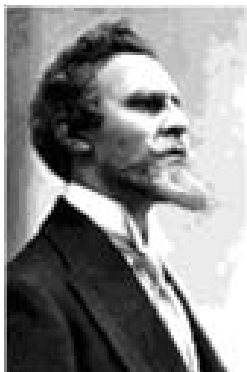
На схилі літ, у 1983 році Олександрю Васильовичу пощастило побувати на батьківщині в якості туриста. Йому так і не дозволили побувати в рідній Олишівці, але саме під час цього візиту він прийняв рішення про передачу до новоствореного Чернігівського художнього музею значної частини своїх робіт. Зараз ця колекція доповнена багатьма іншими творами, подарованими донькою художника, які разом з матеріалами сімейного архіву повертають нам ім'я ще одного яскравого представника українського образотворчого мистецтва ХХ.

Сакир Іван Іванович - 20.08.1941 року народження, уродженець та житель смт. Олишівки, працював в колгоспі ім. Кірова механізатором, нагороджений орденом Трудової Слави III ступеня.

Селюченко Микола Миколайович - 29.03.1950 року народження, житель смт. Олишівки, працював з 1968 року монтером, а з 1979 працює начальником дільниці Центру електрозв'язку № 7 і нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора - 20.04.1981 року, Жовтневої революції - 18.07.1986 року, “Знак пошани” - 02.04.1974 року.

Сербіна Євдокія Миколаївна - 1897 року народження вчителька Олишівської школи, якій в серпні 1954 року присвоєно почесне звання “Заслужений вчитель шкіл УРСР”.

Сірик Софія Архипівна - 04.10.1928 року народження, ланкова, уродженка та жителька смт. Олишівки, бригадир колгоспу ім. Кірова, нагороджена орденами Леніна - 30.04.1966 року, Трудового Червоного Прапора 04.05.1951, орденом Жовтневої революції, 08.12.1973 року; медаллю “За доблесну працю”; значком “Знатний кукурудзовод України” в 1962 році.

Томашевський Михайл Петрович

Народився 20.9(2.10).1880 в селі Олишівка, Ченігівської губернії.

З 27.8.1960, Саратов — артист опери (баритон), концертний співак і вокальний педагог. У 1906-1908 навчався в Петербурзькій консерваторії (клас С. І. Габеля). Виступав на оперних сценах Петербурга (Великий зал консерваторії, 1908; Народний дім, 1910-1911), Тіфліса (1908), Вільно (тепер Вільнюс, 1909), Москви

(Опера С. Зіміна, 1911-1913, Саратова (1912), Петрограда (Нар. дом, 1914-1919; з 1918 паралельно співав в спектаклях Маріїнського театру), Києва (1923-1924), Одеси (1924-1925), Баку (1925-1926), Ленінграда (ГАТОБ, 1927-1935).

Мав сильний, рівний по всіх регістрах голос широкого діапазону.

Перший виконувач партій: Алеко (“Цыганы” К. Галкаускаса, 1908); у Вильно - Алеко (“Цыганы” К. Галкаускаса, 1909); у Москві - Леско (“Манон” Ж. Массне, 1912); у СРСР - Фаниналя (“Кавалер роз” Р. Штрауса, 1928).

Кращі партії: Сальєри (“Моцарт і Сальєрі” Н. Римського-Корсакова), Жорж Жермон (“Травіата” Дж. Верді), Фігаро (“Севільський цїрюльник” Дж. Росіні).

Інші партії: Руслан (“Руслан і Людмила” М. Глінки), Князь Ігор (одноіменна опера А. Бородіна), Демон (одноіменна опера А. Рубінштейна), Мазепа (одноіменна опера П. Чайковського), Євгеній Онегін (одноіменна опера П. Чайковського), Григорій Грязной (“Царская невеста” Н. Римського-Корсакова), Султан (“Запорожец за Дунаєм” С. Гулак-Артемовського); Граф де Невер (“Гугеноты” Дж. Мейєрбера), Ренато (“Бал-маскарад” Дж. Верді), Ріголетто (одноим. опера Дж. Верді), Яго (“Отелло” Дж. Верді), Скарпіа (“Тоска” Дж. Пуччини), Вольфрам фон Ешенбах (“Тангейзер” Р. Вагнера).

Партнери: Л. Б. Бердникова-Боярская, Н. А. Большаков, Р. Г. Горская, П. М. Журавленко, Р. Л. Изгур, К. С. Ісаченко, А. Кабанов, К. І. Петраускас, С. Преображенская, Г. В. Пустовойт, Н. О. Степанова-Шевченко. Пел п/у К. Галкаускаса, В. А. Дранішнікова, Н. А. Малько.

Часто організовував українські концерти (в т. ч. у Ленінграді, 1930), в яких використовував твори Г. Г. Вірьовки, М. І. Вериковського, В. С. Косенка, М. Лисенка, Л. Н. Ревуцького, П. І. Синиці, Я. Степового.

У 1935 року був репресований і висланий до Саратова.

Викладав у Саратовській консерваторії з 1935 по 1956 роки. З 1952 року на посаді професора.

Ткаченко Петро Опанасович - 20.05.1929 року народження, багато років працював головою колгоспу ім. Кірова, за його головування колгосп став кращим в районі.

Туманюк Парасковія Архипівна (1908-1996) - колгоспниця колгоспу ім. Кірова, у квітні 1952 року присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці за одержання високих урожаїв коренів і насіння кок-сагізу. У 1951 році нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора (1950 р.) та значком “Знатний кукурудзовод України” (1962 р.).

Шапка Олександр Митрофанович - 20.11.1944 року народження, уродженець та житель снт. Олишівки, працював електрогазозварювальником Олишівського ЛВУМГ, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора 27 лютого 1986 року.

Шевченко Марина Петрівна - 02.02.1915 року народження, уродженка та жителька снт. Олишівки, ланкова колгоспу ім. Кірова, нагородженна орденом Леніна 04.05.1951 року за одержання врожаю насіння кок-сагізу 110 кг з 1 га на площі 4 га.

Шевченко Надія Сергіївна - 16.04.1927 року народження, нагородженна Орденом Трудового Червоного Прапора в 1951 році, за вирощування кок-сагізу.

Шишацький-Ілліч Олександр Васильович - Народився 1828 р. у с. Красилівка, тепер Козелецького р-ну Чернігівської обл.- 1859, Чернігів) - укр. поет і етнограф. Закінчив Чернігівську духовну семінарію, працював писарем. У 1854-59 був редактором газ. “Черниговские губернские

ведомости”, в якій вмiщував матерiали з фольклору й етнографiї. У своїх вiршах (зiбранi у 2-х книгах пiд назвою “Українська квітка”, 1856-57) наслідував Т. Шевченка. Видав “Збiрник малоросійських прислiв’їв та приказок” (1857).

**Шрамченко Михайло
Миколайович** родом з
Олишiвки вiйськовий
артилерист, з 1907 року
губернатор Нижгородської
губернiї.

ДОМАШНІЙ ПОБУТ.

ПОСЕЛЕННЯ І ЖИТЛО

Друга половина XIX століття характерна соціально-економічним розширенням населення, що в свою чергу і вплинуло на зміни у архітектурно-планувальній системі житла. Ці зміни полягали у поділі житла за функціональним призначенням, що можна спостерігати і в Олишівці. За твердженням Шишайького-Ілліча, у другій половині XIX століття заможні олишівці мали “хати” в дві, а інколи в три кімнати: “світлиця” чи чиста кімната, де приймали гостей; “кімнати” – спальня і дитяча, а напроти цих двох, через великі сіни, знаходилась, “пекарня” чи “кухня”, поряд “пекарні” – “комора”.

У незаможних селян будинок вже тісніший, - він складався із однієї жилої кімнати, де часто можна було побачити між людьми телят, поросят і курей; через сіни - “комора”. Печі в цих будинках рідко виводилися в трубу, а є прямо в північній стіні, котра примикає до сіней, робиться віддушина і над віддушиною ставиться “бовдур” (щось на зразок чотирикутної труби, виплетеної з лози), через яку виходить дим з печі. Нарешті, третя категорія зовсім бідних мешканців мали одну хату із колод, а сіни і “хижу” (комірчину) напроти хати, виплітали з лози, а потім обмазували глиною зсередини. Очевидно, що приплетені сіни і хижа могли простояти недовго, і тому часто можна бачити хату ще майже нову, а приплетену частину похилено зовсім чи геть в дірках. Часто ще траплялося, що в цьому розряді олишівців, хати їх до половини бувають криті, а друга половина залишається декілька років без даху, прямо стелю під відкритим небом, або стоїть сама хата – без сіней і хижі.

Домашній побут олишівців можна розділити в деякому відношенні на три розряди: до першого відноситься побут людей заможних, з досить непоганим прибутком; до другого побут тих людей, що мають виключно речі лише необхідні для найскромнішого домашнього побуту, а до третього, побут людей зовсім бідних, так, що інколи навіть, живуть в чужих будинках.

В українському селі стіни житла зводили із різних будівельних матеріалів в залежності від природно-географічних умов розташування та соціально-економічного стану забудовника. Щодо будинків в Олишівці, то їх будували із різних порід дерева, але частіше з березового чи осикового.

Найбідніше населення у зв'язку з високими цінами на лісоматеріали змушене було використовувати каркасну техніку зведення житла, що передбачала встановлення вертикального каркасу, який заплітався лозою і обмазувався з двох боків товстим шаром глиносоломи.

Внутрішнє умеблювання кімнат олишівців було традиційним для українського житла і відноситься до українсько-білоруського типу внутрішнього планування житла. Майже завжди однаково піч займала внутрішній кут хати відносно вхідних дверей і була обернена “*припечком*” до фасадної стіни, напроти вікон. Напроти вхідних дверей, по діагоналі від печі, на “*покуті*” знаходився стіл, біля стін приставлені “*лавки*”, і в цьому ж кутку стояли образи на особливій полиці, що називали “*образник*”; над іконами завжди навішували “*рушник*”; в другому кутку між піччю і стіною, “*піл*”: на полу постіль: біля самісінького порогу “*полиця*” або “*судник*”, де ставляли посуд. Із кімнатних речей знаходилися також “*осльунь*” і “*дзикеликь*”.

З найбільш характерних господарських споруд, на подвір'ї містилися “*хлеви*” і “*повітки*” для худоби і сільськогосподарського реманенту.

ОДЯГ

Особливості одягу населення будь-якої країни або ж певного регіону зумовлюється трьома чинниками, по-перше, це кліматичні умови, по-друге, розвиток ремесел, по-третє, соціально-економічне становище певної людини в суспільстві.

В Олишівці чоловіки, в святкові і буденні дні, носили (*чемерки*) або (*жупан*) (*козакини*) із синього сукна або синьої (*нанки*) і (*демикатона*). Штани неширокі, - рідко білі кольору, а частіше синього із (*нанки*) або (*демикатона*).

Літом носили особливі куртки, з фалдами, не більше як в чверть в довжину із розрізами по заду і по боках. Ці куртки часто без рукавів з невеликим стоячим комірцем, і застібаються з переду на всі гудзики. Як правило, ці куртки були буденним одягом.

Сорочки побутували полотняні з (*комніром*) (*невеликим комірцем*), поликами та широкими рукавами, біля кисті руки зібрані.

Верхній одяг складали (*свити*) із домашнього сірого сукна, свити ці робляться з маленьким комірцем, інколи з (*кобиняком*) ззаду і довжиною у весь зріст людини. Чоботи невеликі і досить акуратні. Влітку і взимку бідніше населення ходило в личаках.

Зимовий одяг селян Олишівки був простий і теплий. *Кожухи* в Олишівці шили з овечих шкір, які не покривалися нічим, а натиралися милом для білизни, з стоячим комірцем чорної вовни, а рукава були особливо довгі, - (*майже в піваршина*).

Волосся чоловіки підстригали колом під (*макітру*), або позаду, від вух – нижче, а на лобі, від скронь – вище. Бороду дозволялося відпускати тільки літнім чоловікам.

Жінки влітку носили сорочки з прямим поликом широкими рукавами, що звужуються до кисті. Шилась вона з суворого або напіввідбіленого домашнього полотна, оздоблювалась тканим або вишитим монохромним орнаментом переважно червоного кольору, або ж білого. Спідниця шилася з вовняної (*літник*) або льняної доморобленої тканини зі смугами різних кольорів. Спереду літник мав вставку з іншої тканини (*притичка*). Побутували фартухи з льняної тканини, оздоблені тканим орнаментом. Крім того, жінки носили плахти й корсетки з домашньої, а пізніше з фабричної тканини - (*кунтуш*).

Зимовий жіночий одяг: (*свити, кожухи, шуби, шубейки*). Свити і кожухи шили за давньою традицією - з вусами. Свити переважали сірого кольору, кожухи - білого. Шуби і шубейки - (*коротка шуба*) вдягалися під час урочистих подій.

Волосся дівчата заплітали в одну або дві коси. Влітку ходили з непокритою головою прикрашеною стрічками, або ж на свята вінком. Заміжні жінки обов'язково ходили з покритою головою хусткою, складеною у вузьку смугу. Взимку поверх неї пов'язували теплу хустку, звязуючи кінці під підборіддям або на потилиці.

Користувалися олишівські жінки і прикрасами. Основними були стрічки, сережки, намисто з коралів, бурштину, або ж скла, дукачі, каблучки, персні.

**Фото мешканців Олишівки поч. XX ст.
у традиційному одязі**

СТРАВИ

Найулюбленішою стравою олишівців, як загалом і всіх українців, був український борщ. Його готували у кожній родині, бо борщ був універсальною стравою будь-якої пори року, і в будні, і свята. Існувало три різновиди борщів. Найпоширенішим був борщ з таким складовими для приготування, як буряк, капуста, морква, цибуля, петрушка та квас, а з ХІХ століття до борщу стали додавати картоплю. Заправляли цибулею, часником, борошном, сметаною, а в піст - олією. На свята варили борщ з м'ясом, в будні - салом. У піст до борщу додавали рибу або гриби. Ранньою весною борщ готували з молодою кропивою (це перша зелень, що з'являється), пізніше - лободою, щавлем та кропом, заправляючи яйцями та по можливості - сметаною.

Найдавніші за походженням страви, які становили основу харчування жителів Олишівки, були нескладні у приготуванні і поживні каші. Готувалися каші з гречки, проса, вівса, кукурудзи, ячменю, заправлялися шкварками, смажненим салом, олією з цибулею. Спосіб приготування деяких з цих страв в середині ХІХ століття описав Олександр Шишицький-Ілліч:

“Куліш” – гречаний, інколи, ячмінний, ця страва завжди готувалась дуже густою;

“Розмазня” – гречана каша, яка готувалася дуже рідкою. Назва цієї страви походить від того, що її можна було розмазати по мисці. Цю страву готували як пісною, так і скоромною.

Особливого поширення серед олишівців набули кашоподібні страви з борошна різних злаків: гречана лемішка, кукурудзяна мамалига, пшенична або житня соломаха.

“Лемішка” по-олишівські середини ХІХ століття – житнє запарене тісто, заправлене конопляною чи лляною олією. Переважно його вживали старі люди, що втратили зуби та малі діти. Однак ця страва вважається смакиттям.

Приготування страв з борошна не обмежувалося кашоподібними. Існував, також, олишівський прототип полтавських галушок - так звана “затирка” або “затираха” – вчинене тісто з житньої муки та води розтиралось між долонями і варилося в ющі, молоці, воді. Їли з різними приправами.

Великою популярністю користувалися “млинці” – готували з ячної, пшеничної, вівсяної, горохової муки та з тертої картоплі. Це головна страва на сирну неділю.

Рибних страв було небагато, це пов’язано природно-географічними умовами росташування селища. Як правило, в піст готували рибну юшку, зі свіжої риби, також використовувалась риба вялена, сушена та солена. Одна з відомих нам страв рибних зі столу олишівців була “литовка” – пісна суха страва, що готується таким чином: вчиняється пісне пшеничне тісто, розкладається на сковороду, зверху кладуть маленькі шматочки солоної риби (кістки з риби попередньо вибрані), риба покривається знову тістом і все це підсмажується на конопляній олії. Литовку завжди вживають гарячою.

Доповнювати асортимент продуктів, який у бідних господарів був досить невеликий, дозволяло збиральництво. Збирали гриби, суниці, калину, дикі вишні, сливи, яблука, груші, бузину тощо. Один з способів приготування грибів записав Олександр Шишацький-Ілліч це “тушковані обабки” – спершу беруться гриби будь-якого виду, перемиваються та нарізаються дрібними шматочками, складаються в яку-небудь посудину. Потім до грибів додають дрібно порізане сало або ж олію і починають смажити до повного приготування.

Рідкістю у повсякденному селянському побуті були м’ясні страви. Рецепт однієї із м’ясних страв середини ХІХ століття зберігся досьогодні це – “чепець із начинкою” – в плівку, що покриває овечий шлунок (це і є чепець) кладуть подрібнені

овечі нутроці разом з гречаною кашею та приправами, задалегіть нутроці та кашу готують у кипятку. Потім запікають в печі.

Страви на основі молочних продуктів споживали частіше. На столі олишівців завжди було свіже та кисле молоко, відтоплений сир. На свята, як правило на Петра, готували “мандрики” – товстий млинець, зроблений із сиру, та добре підсмажений у печі.

Спеціальною ритуальною стравою, що готується під час поховального та поминального обрядів було і залишаєть “коливо” – це обовязкова страва, що готується з білих булочок або ж дрібно покришений пшеничний хліб, змащений сумішшю води і меду.

Підсумовуючи зазначимо, що приготування саме таких страви, способами варіння, тушкування, смаження і печіння, зумовлено конструкцією української печі.

СІМЕЙНА ОБРЯДОВІСТЬ

Усе життя людини споконвіку супроводжувалося різноманітними обрядами, за якими жили і олишівці від покоління до покоління. Виходячи з природного циклу життя людини сформувалася і сімейна обрядовість. Це народження, одруження, похорони, поминки.

РОДИЛЬНИЙ ОБРЯД

Народження дитини це найвизначніша подія у житті кожної людини, яка була основною умовою визнання законності і чинності молодої сім'ї. Вагітна жінка завжди була оточена особливою пошаною і увагою з боку чоловіка та близьких родичів. До пологів родина ретельно готувалася, вагітна жінка обов'язково відвідувала церкву, чоловік задалегіть запрошував бабу-повитуху, в Олишівці її називали "бабка". Запрошували ту людину, яка була обізнана в цій справі, і змогла б допомогти породіллі. Йдучи до породіллі "бабка" вмивалася свяченою водою, вдягала святковий одяг та обов'язково брала з собою, до породіллі, хліб і свячену воду.

Усі дії, що виконувала повитуха вважалися магічними, котрі мають надприродну силу, які корисні для породіллі та новонародженого. Наприклад, при тяжких стражданнях породіллі "бабка" не знаючи причини примушувала її босоніж переходити вулицю. Зачасту виходило все навпаки, у породіллі починався жар, вона непритомніла, і народження дитини супроводжувалося гарячкою та лихоманкою в породіллі. Інколи при тяжких пологах, до кімнати кликали батька дитини, наказуючи йому розв'язати, або ж послабити пояс штанів (*учкур*), та комір сорочки, разом з тим відкривали заслінку печі. Вважалося, що всі ці дії полегшать пологи.

При пологах заборонялося, щоб у кімнаті були присутні молоді дівчата, тому що пологи будуть тяжчими, ніж завжди. Після успішного завершення пологів “бабка” читала молитви, над породіллю та немовлям, прославляючи Бога і просила гарного здоров’я немовляті.

Якщо, траплялося так, що в батьків помирили новонароджені діти, то за повір’ям, батько, при народженні дитини брав пиріг, виходив з двору, йдучи по вулиці доки не зустрічав якогось перехожого, кого першим зустрічав на вулиці, того й прохав стати хрещеним батьком чи матір’ю для новонародженого. Виконавши цей обряд, вважалося, що дитина народиться здоровою. Або ж, брали хрещеними тих, хто були хрещеними батьків дитини.

Прилучаючи новонародженого до християнської віри, обов’язково влаштовували обряд хрещення. Жінка, яку попрохали бути хрещеною матір’ю дитини, повинна була придбати тканину або рушник (*крижмо*), в яке клали дитину після хрещення.

Дитину до церкви повинна була нести тільки хрещена мати, батькам заборонялося бути присутніми при охрещенні дитини.

На хрестини батьки запрошували родичів і друзів. Для цього батько брав паляницю чи пиріг, і поки дитину охрещують, ходив по хатах родичів та друзів. У кожній хаті батько виймав паляницю, давав в руки господареві і запрошував на хрестини. Господар цілував паляницю та повертав її назад, обіцяючи прийти на хрестини.

Гості, йдучи на хрестини, несли з собою ласощі для породіллі (*млинці, пироги, сушню*). Дівчатам було заборонено приходити на хрестини, а порушення народних звичаїв вважалося дуже непристойним вчинком.

“Бабка” приносила породіллі борщ і кашу в горщику. Звичай приносити породіллі їжу не просто вияв добротності. Люди розуміли, що після пологів породіллі фізично виснажена, і їй потрібно добре харчуватися, для того щоб дитині було вдосталь материнського молока, та й часу в породіллі не вистачало на приготування їжі.

Горщик, котрий приносила “бабка”, ставили на стіл, а за обідом гості його розбивали. Батька новонародженого клали на лавку, горщик перев’язаний “перевеслом” ставили йому на живіт і палками розбивали. За обідом, в потрібний час, “бабка” підносить куму, кумі та іншим гостям по чашці варенухи, за що ті дарують гроші. Від подарунка не можна відмовлятися, не давши гроші.

Хрестини проходили дуже чинно і без пісень. Будь-яка розгульна витівка вважалася як незнання та неповага до народних звичаїв, та супроводжувалася насмішками і заочними обмовляннями.

На наступний день до батьків новонародженого знову приходять “бабка”, знову збираються родичі і гуляють. Цей день в народі називають “зливки”. Тут також відбувається особливе дійство. “Бабці” підносять чарку горілки, котру вона трохи надпиває, решту віддає породіллі, а сама тримає руки над посудиною з теплою водою. Мати дитини виливає горілку на руки “бабці”, потім руки обсипають вівсом. Після чого, якщо дитина є чоловічої статі, бабака бере сокиру і обливає її цією водою. Якщо ж дитина жіночої статі, то водою обливають прядильну гребінку, і в цій воді купають дитину. Обливання сокири означає, що хлопчик буде вміло нею працювати. Обливання ж гребінки, означає, що дівчина буде вміло прясти. По закінченню обряду породілля дає “бабці” подарунок – “намітку”, або ж тканини на спідницю.

Отримавши подарунок, “бабка” збирається додому. А жінки, що були на хрестинах впрягаються в “самотужки” або ж в корито, до десяти і більше жінок і везуть “бабку” додому, супроводжуючи все це піснями та танцями. Пісні співають будь-які.

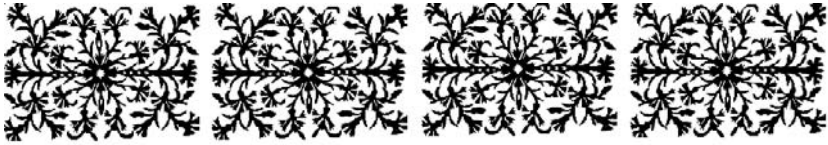

ОРГАНІЗАЦІЯ МОЛОДІ

При дослідженні шлюбного обряду в Олишівці, насамперед, треба звернути увагу на організацію молоді. Вона не має в собі нічого обрядового, але надзвичайно тісно пов'язана з розумінням весільних звичаїв.

Парубки з одного боку, а дорослі дівчата з іншого, становили два товариства, правильно організовані: парубоцьку громаду і громаду дівочьку. Кожне з цих товариств мало свого керівника в особі отамана чи отаманки, яким надано певну владу: вони репрезентували свої громади, проводили усі справи, залагоджували сварки тощо. Кожна громада мала свою продовольчу касу, що складалася з регулярних внесків усіх членів і мала задовольняти з одного боку, релігійні потреби, а з другого – служила для організації розваг та сходин. Парубоцька громада, до якої ніхто не міг належати без проголошеної згоди всіх товаришів, організовувала колядки, тобто хор, що повинен виконувати на Свят-Вечір та на перший день Різдва, ходячи від хати до хати, пісні. Після співів робили збір грішми та продуктами. Частина цього збору йшла на спільну пожертву свічок до церкви, а решта – на купівлю ласощів та горілки для бенкетів, що їх організація належала дівчатам. Дівоча громада мала за свій обов'язок організувати нічні сходини, літом надворі (*вулиці*), а зимою в хатах (*вечорниці та досвітки*). На гроші зі спільної каси купували свічки чи гас, а крім того кожна дівчина приносила з собою що-небудь із споживи: муку, яйця, сир, іноді, навіть курку на юшку. Посходившись, дівчата починали працювати; пряли і при цьому співала. А як з'являлися парубки, співи переривалися і починалися танці. Потім вечерея, та знову пісні й танці, поки вранці не йшли по домівках. Саме на таких гулянках і відбувалося взаємне знайомство, що закінчується освідченням в коханні.

СВАТАННЯ

Скоро питання про шлюб між молодими людьми вирішене, але бували випадки, коли весілля залежало від волі батьків наречених.

Наречений звертався до своїх батьків з проханням послати сватів до батьків нареченої. У свати запрошували двох досить літніх та поважних господарів, і, принаймні, один з них мусить бути родичем нареченого, найчастіше його дядьком. У призначений час, майже завжди ввечері, свати, взявши з собою хліб, пляшку горілки та палиці в руки – як знак своєї посольської місії, вирушали до хати нареченої. В Олишівці зі сватами завжди ходив наречений. Постукавши у вікно, вони просили, щоб пустили до хати, посилаючись на пізню годину та на свою втому з дороги. У хаті розпочиналася нарада чи впускати, чи не впускати і, звичайно, питання вирішувалось позитивно. Старости входили до хати, після звичайного привітання виймали хліб, цілували його та передавали господареві. Той також цілував хліб та клав його на стіл і питаючись старостів, хто вони такі та куди вони йдуть. Потрібно зауважити, що наречений в цей час знаходився біля сватів, а не як в деяких регіонах України, шукав свою наречену в сінях чи на подвір'ї, куди її попередньо вигнала мати. Так, посідавши на лави біля покуту, свати розпочинали розмову, звертаючись до батьків:

*Чи нема у вас пшенички
да дівки – телічки.*

Батьки відповідали старостам:

Є пшеничка, да куколівата!

Старости у відповідь:

*Є в нас молодець,
Що вибере куколець.*

Потім свати зверталися до матері нареченої з прямою пропозицією віддати за їхнього парубка. Наречений тим часом стояв біля входу до хати (в тому місці, де стоять коцюби), а наречена в цей час стояла біля печі і не втручалася до розмови дорогих гостей. Вислухавши пропозицію, мати зверталася до батька за порадою, а потім вони разом питалися у дочки, чи піде вона за пропонованого парубка. Після посилянь на волю батьків та умовлянь з їхнього боку, щоб вона сама висловила, дівчина нарешті давала згоду, а тоді батько наказував принести що-небудь *“щоб пов’язати цих волоцюг”*. Наречена приносила рушники, заздалегідь приготовані для цього, пов’язувала старостів через плече, а нареченому затикала вишиту хустку за пояс. У разі успішного сватання свати обмінювалися хлібом з батьками нареченої і церемонія закінчувалася на тому, що гості виймали з-за пазухи пляшку горілки, частували господарів та домовлялися про час заручин. Після усіх відповідних церемоній розходилися по домівкам, а жених з цього часу мав право відкрито приходити до нареченої та проводити з нею ночі. Цим закінчується перший акт весільного обряду в Олишівці.

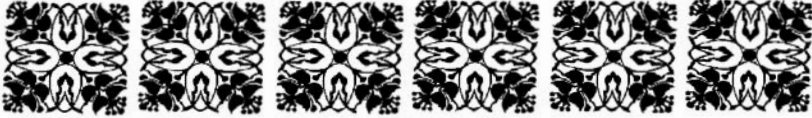

ЗАРУЧИНИ

Заручини – другий акт весільного обряду, це вже більш урочисте повторення того самого обряду сватання; він мав важливіше, так би мовити, юридичне значення, бо коли наречений відмовиться після заручин, то це вважалося за образу, і справа дуже часто закінчувалася на суді.

Сватання мало переважно побутовий характер, заручини - безперечно, ритуальне значення. Відбувалися заручини вже з урахуванням як найбільшої урочистості, у присутності всіх родичів нареченої та нареченого, а головне – відбувалися в супроводі ритуальних пісень, що їх поза цим випадком ніколи не співали. У своїй праці “МЬСТЕЧКО ОЛИШЄВКА” Олександр Шишацький-Ілліч не описує обряд заручин, так як в середині 19 ст. цей обряд не проводився. Міститься тільки декілька слів про заручини зі спогадів старожилів. У спогадах говориться, що обряд заручин проводиться в тих сім'ях, в яких були великі статки. А в бідних родинх заручини просто випускалися з весільного обряду.

ВІНЧАННЯ

Обряд вінчання завжди проходив у неділю. Вранці посидівши трохи за столом, після викупу нареченої, брали вінчальні свічки, “шаблю” (зроблену з калини, барвінку і двох свічок) і ще чотири воскові свічки та йшли до церкви. Як тільки закінчувався обряд вінчання, молоді в парі сідали у весільні сани чи віз і їхали до нареченої додому. Всі запрошені йшли позаду молодої пари та співали пісні:

*Да їхали дружечки горою,
Да кликали Катречку з собою:
Ходім, ходім, Катречко, із нами,
Дамо тобі вилечка з перлами.
Ой не мушу, дружечки,
Не мушу,
Полюбила Гриценька,
Як душу!*

Коли молоді йшли додому, парубки з вулиці нареченої робили “перепуї”. Вони перегороджували вулицю деревом і вимагали горілки. Отримавши бажане, хлопці звільняли дорогу.

Вдома в нареченої, на порозі, батько і мати зустрічали молодих, тримаючи в руках хліб, сіль та жито. Молоді кланялися батькам, які в цей час торкалися їх голів хлібом, а жито сипали за сорочку нареченому та нареченій. У цей час старший дружок вигукував:

*Старости пани-пуд-старости,
Благословіть молодих дітей в хату ввести!*

Старости відповідали:

Нехай Бог благословить.

І молодих садовили на покуті. Всі гості також сідали за стіл, старша дружка брала капелюх старшого дружка, пристібалася до нього букет зі стрічками, потім одягала його собі на голову і співала:

*Да поглянь, дружбонько, на мене –
Чи не краща ж я од тебе,
Що на мени шапочка ковпачок,
Да готуй, дружбоньку, шостачок.*

При цьому старший дружок наливав старшій дружці склянку горілки, але вона вимагала гроші. Дружок виконує вимагання дружки, а вона повертала йому шапку. Опісля сідають обідати і співають пісні:

*С стришки оришки котяться,
А в нас обидать сядяться,
Голубонько ньюжкою туп-туп,
А нам обидать тут-тут...*

Протягом всього весілля смажена капуста займає перше місце серед весільних страв. Про цю страву співають відповідну пісню:

*Їжте, бояре, капусту,
Наша дівочка Катря садила,
Раненько вставала,
Капусту поливала,
Капуста родила –
І на стіл поспіла.*

Дівчата під час обіду сидять окремо і співають пісні:

*Ой темная, невидная,
Осіння ніч;
Вибиралась Катрусенька
От батенька пръучь;
Васильками доръуженьку
Вона обсівала;
По переду соколика
Вона посилала:*

*Лети, лети, соколику,
До свекра у двір,
Да дай мойму ти свекорку
Да ізвестоньку:
Нехай столи тисовіє
Да застилає;
Нехай купки щирозлопиш
Да наставляє;
Нехай свичи до повнюючи
Да незчашає,
Нехай мене молодую
Все дожидає.*

*Ой лугом, лугом
Да берегом,
По-під лужечком
Да стежечка;
Там йшла молодая
Да дивочка, із луговою водою
Говорила:
“Ой воде, воде,
Луговая,
Да чого ти стоїш
Да тихая?
“Ой як же мені
Да бистрою будь
Обняли луги зелени
Да укрили, (округи)
И листечкобережечки
Да укрили,
И гьулечки бистру ричку
Зупинили.”
Молодая дивочка
Катеринка,
Чом ти така да смутная
Невесела?*

*“Ой як мини, голубеньки,
Весельненькуй будь –
Обсили мене в окруженьку
Да все чужина;
Тож милого да Грицика
Да все родина, -
Що по правий бочок
Сидить мили,
А по ливи бочок
Да зовиця –
Мойму паробкови
Да сестриця;
А на против мене
Да диверка...
И ек глянеш округ
Тремтить серденько.*

Після обіду починали танцювати і жартувати. Тим часом старший дружок розпочинав різати коровай і вигукував:

*Старости-пани-пуд старости,
благословіть коровай кроїти!*

Дружок після цих слів вирізав шишки з короваю, а тільки потім розрізав увесь коровай. Коли кроїли коровай, то дівчата співали таку пісню:

*Старший дружок коровай кроїть,
А за їм да жєна стоїть,
Семеро дітей держить
Да все с кошелями –
Весь коровай забрали.
“Да чого я тебе, дружбоньку, попитаю,
Чи даси-ж ти мини короваю?
“Ой я дружка молоденькая.
Треба мини шишка золотенькая.”
“Дружбоньку,
Искрой из вершечку
Шишечку!..*

*Фрагмент весільного обряду в Олишівці.
Фольклорний ансамбль Олишівського будинку культури. 1980 р.*

Розрізавши коровай, старший дружок клав шматочок короваю на тарілку, піднімав вгору і говорив:

*Старости, пани під-старости і всі любі гості, -
Кажуть, у нашої молодой княгині старий батько є."*

Всі відповідають : "Є, є!"

Дружок підходив до батька і, вклоняючись, говорив:

*Кланяюця тобі молодий князь і
молода княгиня,
І прислали шишку с короваю.*

Батько, прийнявши шматок короваю, клав гроші на тарілку. Говорив:

*Дарую-ж я нашим молодим корову,
нехай годують здорову.*

Дружок поклонившись підходив до столу і таким же порядком підносив коровай іншим, поки всім не роздасть. Всі подарунки за коровай віддавали молодим.

Після роздачі короваю під вечір знову сідали вечеряти. А тим часом готували коней їхати до нареченого. Молоді в цей час не їли, а дівчата знову співали пісні:

*Із-за гори гуска летіла;
С перцем капуста кипіла,
С перцем, не с перцем,
А просим вас с щирим серцем.*

*Чого ти сидиш, дівочко;
Чом не дякуєш батеньку, -
А вже коники запряжені,
Пуд сисячки да пудведеніє?
- Велю коникам овса я дати,
А вам, возниченьки, погулять,
Покуль вийде муй батенько
Да із саду вишньового...
Спасибу тобі муй паноченьку*

*За твоє щире коханнєчко,
Ой як я в тебе кохалася,
З важким дилом да не зналася,
Литечком жита да не жала,
В холодочку усе лежала
І зимою плаття не прала.”*

*Да за сіньми, сїни,
В зеленому зилли,
Ой, там наша Катря
Голуби кормила;
З тими голубами
Вона розмовляла:
“Ой загудить дуже,
Сиви голубоньки,
В вишніоваму садику,
Щоб почув муй батенько,
Да задайте тугу
Зеленому лугу
І батеньку мойму.”*

Повечерявши, починали збиратися їхати до нареченого.
Запалювали вінчальні свічки, а дівчата співали:

*Місяць доріженьку освітив,
Брат сестрицю проводив
І доріженьку показав:
“Оце тобі, сестрице, дорога,
Йди від батечка здорова,
Ой будь здорова, як верба,
Будь багата, як земля,
Будь пригожа так, як роза,
Всім на матечку похожа.”*

Батько і мати знову благословляли молодих хлібом і посипали їх житом. Молоді кланялися. Наречена дякувала батькам за виховання. Сідали на вози і частина запрошених

та їхали до свекра. Дружки після цього розходилися по домівкам.

Коли молоді приїздили додому до батьків нареченого, мати нареченого одягала кожух, вивернувши доверху вовною, сідала верхи на палицю, брала невеликий горщик в руки, наповнений житом чи вівсом, і виходила до воріт. Там приготовано діжку, на яку вона і сідала, коли до неї підходили молоді, вона осипала їх житом та підводила до порогу. А на порозі стояли чоловіки та не пускали молодих, поки їм не давали гроші чи горілку.

У хаті знову сідали до столу. За годину чи дві молодих відводили спати в особливу кімнату, а найчастіше до комори, не дивлячись, навіть на великий мороз на вулиці. До постелі молодим ложили чотири свічки, що залишилися після вінчання.

На другий день, понеділок, у нареченої бувають “перевози”, або в народі називають “перезва”. Молоді і всі родичі їздять від двору до двору, до кожного знайомого чи родича, і гуляють там. На цьому святкуванні весілля в Олишівці закінчувалось.

ВІЛЬЦЕ ТА КОРОВАЙ

Ці два важливі елементи весільного обряду поєдналися в єдине ціле тому, що на відміну від інших регіонів України на Чернігівщині, а так є в Олишівці, ці два обряди проводилися одночасно. Наречена напередодні весілля, взявши собі когонебудь в старші дружки ходить, до своїх друзів та родичів, запрошуючи їх на весілля. При цьому, вклоняючись, тричі промовляли:

*Просить батько й мати
і я прошу на хліб, на сіль
на коровай да й на весілля!*

У цей день буває дівоч-вечір. У нареченої збираються заміжні жінки, дівчата і парубки. Жінки починають ліпити коровай. Це святий хліб, що має велике ритуальне значення, та, безперечно, жертвний характер. В Олишівці коровай виготовляли в п'ятницю, і займало це цілий вечір, бо це не просто виготовлення весільного хліба, а своєрідний обряд, що супроводжувався обрядовими піснями та примовками. Коровай мають право робити тільки заміжні жінки, та й то тільки такі, що мають чоловіка при собі (не тільки вдови, але й жінки, що їх чоловіки кудись від'їхали, в цьому обряді брати участь не можуть). Цих коровайниць неодмінно мусить бути непарне число (найчастіше їх було сім – говорить А.Шишацький-Ілліч). Зібравшись на запрошення, коровайниці прикрашають свої голови барвінком. Потім вони просять у старости благословення та, отримавши його, кладуть муку в ночви, наливають в них воду, а тоді трохи й горілки, ; *“щоб коровай був веселий”*. Розчинивши тісто, перекладають його до діжі і становлять її серед хати та починають місити. При вимішуванні короваю співали такі пісні:

*Коровайнеє тісто
Да побігло на мисто –
Чи по сир, чи по маслечко,
Чи по добрее щастячко.
А в городі пшениченька,
Да на новини;
Високіє стожки на гумни;
Вишии коровай на столи.*

Коли нароблять “ишиок” та “голубів”, добре вимішане тісто виймали з діжі та розкладали на столи. А діжку, в якій місили тісто ставлять перед піччю, до якої приліплюють чотири свічки навхрест, які запалюють. Потім на діжку клали лопату, на лопату – жито в стеблі, на жито – житній корж, і поверх всього цього кладуть пшеничне тісто. Одна з жінок, що перший раз побралася, змащувала тісто горілкою та саджала шишку, прикрашену двома голубами. І всю цю конструкцію укріплювали житнім колоссям та весь час співали:

*Кучеряви піч вимітає,
Кучеряви жар загребає,
Кучеряви с печи скакає,
Кучеряви печі виметає,
А хороши коровай сажас...
Кучеряви піч виметає.*

Проспівавши цю пісня декілька разів, на коровай клали чотири “верчика” навхрест.

Тісто домішували на столи, і, коли воно було цілком готове, з нього перше – робили великого, товстого коржа – підошву для короваю, а на цей корж клали решту тіста. З самого верху клали навхрест чотири “вершки”, далі чотири бочечки та виноградні віточки. Ці всі прикраси називаються “законом”, без якого і коровай не коровай. Потім зліплювали в одне ціле чотири свічки, їх ставили в середину короваю, саджаючи його до печі. Осадивши коровай, брали “втечко” (кришка діжі) і всі гуртом підіймали його то вгору, то вниз і співали:

Наша піч на сохах,

*І діжа на руках,
І цілується і милується
Хто кому рад.*

У цей час всі цілувалися, перецілувавшись, хто з ким хоче, сідали до столу. Руки після короваю не мили, а лише прийшовши додому, дозволялося змити руки. Дівчата, що зібралися на дівоч-вечір разом з жінками, які випікають коровай, розпочинали виготовляти вільце. Вільце – це зелена гілка або маленьке деревце (*зимою з хвої*), яке втикають в хліб та прикрашають кольоровим папером, штучними квітами, а також фольгою, на самій верхівці надівають голубів випечених з пшеничного тіста. Приготування вільця має цілком видатний релігійний характер і відбувається дуже урочисто. Спочатку хор дружок просив у Бога, у святих, у батьків нареченої та у всіх присутніх благословення вити вільце. А просили такою піснею:

*Да благослови, Боже,
Да благослови, мати,
Да вілечко почати,
Да нас вілець вити;
Да вілечко звити –
Сей дом звеселити
Не йдуть, молодиці,
До нас вілець вити.*

Після благословення, при виготовленні вільця, дівчата не переставали співати ритуальних пісень:

*“Довсмо ми сами,
Із ясними соколами,
З горними голочками,
Із молодими дружечками.
Да не ми – ж вілечка звили,
Да звили вілечка крамари,
Да й поставили на столи
На тонесенькьуй,
На білесенькьуй скатерти.
Їхали крамарики*

*Да взяли три квіточки, -
Дружечки купували
Вілечко довивали.*

Звите вільце ставили на край столу, де воно залишалося протягом всього весілля. Коли коровай випечений і вільце звите, всі присутні сідали до столу та чекали “молодого князя”, так називали нареченого, котрий повинен зі скрипкою, із світилкою, баришем і дружком прийти до нареченої. А щоб чекати було веселіше, співали пісні про кохання:

*Вийду за ворота
Умивала личко
Раннію росюю,
А втирала його
Русюю косою.
А до Гриценька
Пригортається.
Мо як братику.
Прилинеш до її
Доля рожселяя;
Не вбивай, не сумуй,
Стань ек матюнка
Да обходливая.*

*Ой вийду за гай
Гляну на свуй край,
Да й зажурюся –
Запечалюся.
В вишнівум саду
Пуд вишенькою
Сидить голубець
З голубонькою, -
І цілуютьця
І милуютьця.
Розкушу орішок,
Що в тому орішку*

Єдине сдерце...
Види дівчино,
Утіш моє серце;
Серденько ретиве
Звичаю не знає...
На горах, долинах
Туман вилягає,
Тільки тим туманом
Сиз голуб літає.
Летить буркотає,
Голубки шукає.
Полетів сиз голуб
Густими лісами,
Да зустрівся в полі
З буйними вітрами
Ой вітри ви буйни,
Ви в полі бували,
Хто бачив голубку
Поміж голубами?
Хто бачив, не бачив, -
Не скажем єная,
Сиза, білокрила,
Личком як калина,
По пуд калиною
Вона там стояла
І, стоявши в лузі,
Личенько вмивала.
Одно одному
Да й дивуються.
Що і в голубка
Сиза голова,
А в голубоньки
Позлочувана...

Коли наречена поверталась додому з дружками, то її садовили на покуті. З одного боку від нареченої сиділи дружки, з іншої парубки, якщо в нареченої були брати, то також сиділи

біля нареченої, тримаючи в руках великі палиці. Перед нареченою на столі, де вже стояв коровай і вільце, клали хліб, дві ложки зв'язані “заполочю”, сіль і дві миски. Потім наречена лобом притулялася до хліба, а мати, вибравши найкращу хустку, подавала її старшій дружці, щоб та накрила голову нареченої. Всі дівчата в цей час, чекаючи нареченого співали пісні:

*Ой імла, імла,
Да по полю лягла,
Наша Катречка
І в скамі прилегла
Ой устань, Катречко,
Батенько кличе...
Ой не встану ж я
І привітаю;
Є в мене служба,
Старшая дружка;
Ох і тая встане,
Тая і привітає,
Свою рученьку дасть
І поклониться.
Ой імла, імла
Да по полю легла;
Наша Катречка
І в скамі прилегла
Ой устань, Катречко
Матюнка кличе...*

Всю цю пісню повторювали декілька разів з тією тільки різницею, що спочатку її співали батьку, потім матері, далі братам, сестрам та всі присутнім, доки не приходив наречений. Якщо забачать, що наречений вже близько, починали цю пісню знову і як тільки він заходив до хати, дівчата співали цю пісню йому:

*Ой устань, Катречко
Милий Гини кличе.*

*Рости моя кісонька
До самого поясу,
А втій косі ленточки
Чирвоние в'ються
Ой там два козаченьки
За дівчину б'ються.
Нехай хоть не б'ються
Хоть не побиваються
На мене дівчиноньку
Да не сподіваюця...*

Скоро приходив і наречений. З собою приносив “чоботи кальмовіє”, в середину, яких клали гроші та в'язку бубликів. Ці чоботи були весільним подарунком нареченій від нареченого. Як тільки з'являвся наречений, починала грати музика і першим танцювати йшли боярин з нареченою. Прогулявши у нареченої дві-три години, наречений з боярином і світилкою йшли додому.

На другий день наречена раненько одягалася в свій святковий одяг, щоб ходити по селу збирати собі дружок. У першій половині 19 ст. в Олишівці наречена не використовувала святкових атрибутів весільного одягу. За звичаєм одягали святкове національне вбрання, на голову пов'язували хустку, яку прикрашали квітами. Кожна дружка також намагалася гарно одягнутися, щоб ходити з нареченою запрошувати родичів та друзів на весілля, а при цьому співали різних весільних пісень:

*Виряжасмо
Нашу Катречку –
Да за милого,
Да за Гриценька.
Покидає ж вона
Отця й матінку,
Да я ж, мили, встану,
Да я ж привитаю
Грученьку дам.*

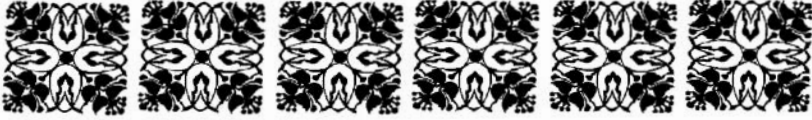
Наречений заходив до хати і бачив, що біля нареченої сидять брати з палицями в руках, він ніби зі страху відступав назад. Потім наречений знову підходив до столу і просив у братів, щоб вони дозволили йому подивитися на наречену, говорячи при цьому:

*А повольте погледіть,
моя чи не моя молодая.*

Брати відповідали: *“Не можна”*.

Брати не дозволяли відкрити наречену і тут же вимагали від нього гроші за право зняти хустку. Якщо наречений спритний і зміг зняти хустку з нареченої за допомогою хитрощів, то наречена йшла до нього і непотрібно було платити гроші. А якщо ж він не зміг обдурити братів, то підносив їм на тарілці гроші і горілку. Але гроші з тарілки треба брати швидко, потім горілку, якщо ж хто з братів взяв попереду горілку, то право на гроші втрачає. Після цього обряду братів чим тільки можуть зганяють з місця (палицями, стусанами, батогами). Наречений сідав біля нареченої, знімав хустку, і вони вклонялись один одному.

ПОХОВАЛЬНИЙ ОБРЯД

Смерть рідної людини - завжди велика трагедія для сім'ї. Яке життя прожила людина, які гарні справи залишила за собою - така й про неї пам'ять. Вислів "*вічна пам'ять*", який є перевіркою моральних якостей та совісті живих, це втілення складної системи похоронних обрядів з вшануванням померлих та культом предків.

У передсмертні години до смертельно хворого припрошували жінку, як правило похилого віку, називається це "*доглядати душу*". У такі ночі запалювали свічки, лампадки, які не гасили до ранку.

Якщо ж хворий помирав, то запалювали свічку, а в головах ставили ікону, яку пізніше клали в домовину. Покійника обмивали "*старі бабки*", що є першим етапом очищення, і за звичаєм одягали в святкове вбрання, одягнувши клали на лавку. Як правило одягали в сорочку та штани і завжди без верхнього одягу.

Поки покійник знаходився в хаті, горіли свічки, всю ніч читали Псалтир та згадували добрі справи покійника. І навіть, якщо померлий був не завсім гарна людина, все одно було прийнято говорити хороше і пробачити образи.

Існувала певна своєрідність в поховальному обряді неодружених дівчат та хлопців, за яким використовувалася певна весільна обрядовість. Якщо помирала дівчина, то її вбирали в найкращий весільний одяг, косу залишали розплетеною, волосся розкладали по плечах померлої та вбирали стрічками, квітами, калиною, барвінком, а по всій труні розкладали багато квітів. Якщо ж хлопець, то до поясу пов'язували червону хустку.

Ховали обов'язково наступного дня по смерті, тому що тіло померлого повинно переночувати вдома. Вранці, того

дня як ховали, запрошували копачів копати могилу. Коли померлого несли на кладовище, то перед поховальною процесією йшла жінка, яка несла на хустці білий хліб, доходячи до першого рогу вулиці, вона поверталася. З цього хліба робили коливо.

Після поховання збираються на поминальний обід по покійному, який називають “горячи”, збираються старі люди, парубки та дівчата ніколи на обід не ходять. Кожна жінка, йдучи на обід, бере з собою малих дітей та пляшку чи глечик. На цьому обіді, люди заможніші сидять на поважних місцях, ближче до покуті. Передовсім тим, хто зібрався, давали коливо, яке готували з медової соти та накришеним м’якушем хліба. Їли його по одній ложці. За обідом говорили про покійного, згадуючи все найкраще, говорити про покійного погане не дозволялоя. По обіді люди розходяться по домівках.

Труну виготовляли дуже просто, рідко коли оббивали тканиною, або фарбували. При похоронній процесії в Олишівці, коли несли покійника на кладовище, або до церкви, - труну покривали тим одягом, котрий носив за життя померлий – кунтушами, свитками, каптанами, юпками і т.д. Незаможні люди, які не мали чим покрити труну, брали одяг в борг.

ПОМИНАЛЬНІ ОБРЯДИ

На другий день після поховання родичі йшли на кладовище, де поминнали померлого і на могилі залишали склянку горілки та шматок хліба. Поминки також відбуваються на дев'ятий, сороковий день, на півроку та рік. Обливе місце займали громадянські поминки. Щорічно в наступну неділю після Великодня відбувалися громадські, колективні поминки-проводи, “*дід*”. З самого ранку господиня готувала пригощання. Пекла пироги, хліб, відварювала горщик картоплі, після чого картоплю обсмажувала з салом, господар готував горілку. Члени родини вдягалися у святковий одяг. Опівдні, коли вже все приготоване, люди цілими сім'ями збиралися на кладовищі, чи на церковній паперті, де поминали до вечора.

Приготований обід був свідченням економічного становища родини. Тому кожна господиня намагалася приготувати багатий і різноманітний обід. Цей звичай – колективні поминки, або громадські панахиди, зберігається й дотепер, при цьому дотримуються давнього ритуалу покладання на могилу страв і квітів. Цей обряд відомий по всій території України.

КЛЕНДАРНІ СВЯТА ТА ОБРЯДИ

СВЯТКИ

Напередодні свята Різдва Христова кожна господиня пекла пироги і готувала на вечерю різні страви, між якими головне місце займала кутя (*каша приготована з лущених цілих зерен ячменю*) і узвар із різних сушених фруктів. Приготувавши вечерю, під вечір, господиня починала готуватися до завтрашнього дня, кришити квашені буряки, картоплю, складаючи все це в горщик, - вважаючи за великий гріх робити все це в день свята. Потім підмітала в хаті, мила лавки, вбирала постіль на полу, стіл покривала “*настільником*”, образи вбирала рушниками, і перед ними запалювала зелену свічку, а по бідності і жовту свічку. Але це ще не є приготування до свята, що наближається.

Напередодні Різдва, як приготовані кутя та узвар, господар ішов на гумно, брав оберемок доброго пахучого сіна і ніс його до хати. У хаті, поклавши сіно на покуті, ставив кутю та узвар на нього. Це ж саме господар робив перед Новим роком, з тією тільки відмінністю, що при ставленні куті та узвару на покуть, господар одягав шапку та рукавиці, для того, щоб Бог послав добрий урожай у майбутньому році. День перед Новим роком називають “*багатою кутею*”.

Перед сутінками, 24 грудня, кожен батько збирає всіх своїх дітей, а інколи й бідних родичів. На стіл ставлять різні страви, кутю, узвар і пляшку горілки. Спочатку чоловік починав частувати дружину і гостей, при чому, інколи, говорив дружині:

*А ну, жьунко, почастуємся,
На смих людям поцилуємся,
Щоб Бог послав воли й хати,
Да й ще празника дождати!*

Дружина в цей час цілує чоловіка, і торкнувшись своєю об його чарку, випиває горілку до дна. Після чого починається вечеря, протягом якої, в кожній паузі між стравами випивали по чарці горілки. Після вечері діти самі або ж з матір'ю йшли до хрещеного чи хрещеної і несли пироги чи відповідну цьому дню вечерю. Хрещений батько чи мати повинні неодмінно з повагою зустріти хрещеника або хрещеницю з матір'ю та добре пригостити наїдками та напоями. Такі відвідини інколи продовжувалися до півночі.

У перший день Різдва Христового “*цеховис*”, - після заутрені, поки ще не благословлять до обідні, - брали з церкви ікону Різдва Христова, і в чисельності до двадцяти п'яти чоловік ходили по хатах і співали пісень на славу Різдва.

Поспівавши пісню, старшинець говорив:

*Поздоровляємо вас празником,
Рожеством Христовим;
По Рожеству Христовому – Васильєм;
По Василю – Богоявленієм;
По Богоявленію – Страстю
Христовою; По Страсті – Святим
Христовим Воскресенієм! ”*

Зібрані гроші парубки віддавали до церкви. Ці походеньки продовжуються цілий тиждень до самого Нового року.

Вечері, в перший день свята Різдва Христова хлопчики та дівчата ходять попід вікнами родичів та сусідів – “*колядувати*”, тобто співати пісень, в яких зображується сімейний побут господаря, або оспівується славетний подвиг прадавніх богатирів. Закінчувалися колядки побажаннями здоров'я господареві та привітаннями з Різдрвом. Одна з колядок:

*Стали Черніговці раду радити:
“Да став наметом пуд Черніговом,-
Що сему да паняти в дар дати?..
Вивели єму коня в наряди:
Вун его не взяв, і шапочки не зняв;
А в чистому полі, на оболоні,*

*Грав там коник вороненький,
Пуд козаченьком молоденьким.
Ой там козаченько конем іграє,
Конем іграє, мечем махає...
Як пошов той воїн по-над Дунаєм,
Винесли ему миску чирвонцев:
Вун же їх не взяв, і шапочки не зняв,
Вивели ему панну в начяди:
Вун її взяв і шапочку зняв,
Шапочку зняв, і поклонився...
Бувай же здоров, пане козаченьку,
Всі сії святки святкуй здоровенькій,
А других святок дождидайся опять...
Святим Рожеством
Поздоровляєм!*

За ці колядки кожен господар давав колядникам пироги, гроші, ковбаси, а заможний господар, крім того і чарку горілки.

Протягом всього тижня до Нового року олишівці гуляли один у одного по черзі. При цьому пригощалися наїдками і напоями та співали різних пісень:

*Роскоша жила
Роскоша кохалась, -
З длубними дітьми ила,
Вдовою зосталась;
Діточки ж мої,
Горечко із вами,
Що нема, нема
Батенька між вами!
-Матюanko наша,
Не журишь ти нами;
Ми поростемо,-
Порозходимося,
Як буйниє вітри,
По горах, по долинах,-
Буде нас, матюanko,*

*По всіх країнах.
Сама ж я не знаю,
Як ворогам годити –
Чи в білому, чи в чорному
Як міні й ходити?..
Ой як буду в білім,-
Скажуть – чепуриться;
Буду ж ходити в чорнім,-
Скажуть – ледащиця!”*

*Жито жала, жито жала,
Снопів не в'язала;
З милим вечор я стояла –
Правди не сказала.
Того ж правди не сказала,
Що я не кохала.
Що всі кури на сідалі,
Півень на порозі:
Не ти міні, мій миленький,-
Мій Зорич в дорозі.
Ой всі кури на сідалі,
Півень на калині,
Всі парубки на юлиці,-
Зорич в Україні.
Всі парубки п'ють, гуляють,
А мого й немає:
Возли бистрої криниченьки
Коня наповас.
Напоївши, кониченька
Пустив погуляти,
А сам пошов до дівчини
Правди допитати:
-Ой дівчино, голубонько,
Ще й чирая утка!
Порадь міні, дівчинонька,
Як сватати хутко?
-Ой я ж тобі, козаченьку,*

*І ради не ражу:
Я с тобою вечор сижу,
І на другого важу!..
-Ти ж уміла, дівчинонько,
Подарочки брати;
Тепер пришлось молодому
З горя пропадати!
Раскопайте, люде, греблю -
Нехай вода згине!
Перестаньмо женихаться
Нехай воно згине!
-Небогато женихався,
Тульки три неділи;
Да вже твої гостинчики
Мині надоїли.
Женихався, муй Зоричу,
Ти усі мясниці;
Поробив же ти стежечки
Вокруги світлиці.
Ще за сес жениханне
Мене мати біла,
Вона біла ще й казала:
Буду дуже бити,-
Як тульки я не покину
Да тебе любити.*

*Їхав козак полівати
Із своєї України,
Да й нагибав дівчиноньку
На зелененькуй долини:
- Дівчино моя, серце моє!
Ой дай, дівко, руку дай,
Да на коня наглядай,
І на коня вороного,
І на мене молодого,
Дівчино моя, серце моє!-
Ой питає козаченька*

Дівчинонька молоденька:
- Козаченько, да ти пан муй!
Чи є в тебе хотя кунь свуй?
Козаченько муй, серденько моє!
- Ой як коня як не маю –
В чистум полі я поймаю,
Як поймаю, так поїду,
Не поймаю – пішки поїду.
Дівчино моя, серце моє! -
Ой питає козаченька
Дівчинонька молоденька:
- Козаченько, да ти пан муй,
Чи є в тебе да жупан свуй?
Козаченько муй, серденько моє!
- Мое серденько, дівчина!
Я жупана хоть не маю,-
Як пойдеш ізомною,
І пуд свитину заховаю...
Дівчино моя, серце моє!
Ой питає козаченька
Дівчинонька молоденька:
- Козаченько, да ти пан муй,
Чи є в тебе да обід свуй?
Козаченько муй, серденько моє!..
В чистум полі криниченька,
Там холодна водиченька –
Затираха й заминаха,
Козацькая соломаха...
Дівчино моя, серце моє! -
Ой питає козаченька
Дівчинонька молоденька:
- Козаченько, да ти пан муй,
Чи є в тебе, хоча дом свуй
Козаченько муй, серденько моє!
Ой я дома да не маю,
Крим Дунаю хижу маю,
Очеретом обставляю,

*А цвітами уквічаю.
Дівчино моя, серце моє!-
Ой із батенькового краю
Як приїхали к Дунаю,
Аж ні хижки, ні катряжки,-
Нігде положить сермяжки.
Дівчино моя, серце моє!
Да на що ж ти, дівчинонько,
Дуже вельми повповала,
Що ти мене пройдисвіта
Да так щиро сподобала?
Дівчино моя, серце моє!
Чи на стан, чи на вроду,
Чи на панську походу.
Чи на коня вороного,
Чи на мене молодого?
Дівчино моя, серце моє!
- Ні на стан, ні на вроду,
Ні на панську походу,
Ні на коня вороного,
Ні на тебе молодого,
Козаченько муй, серденько моє!
Я вповала на жупани,
Я думала - буду пані!
Аж я тепер не паную,
А ще більше загорюю!*

*У саду, у садочку
Да вишнівовому,
Там пташечки,
Там чубашечки
Да гніздечко вють;
Там наши родителі,
Там наши пріятелі
Мед вино тють...*

Напередодні Нового Року, на “щедру кутю”, дівчата та хлопці щедруючи співали:

*А в пана дядька,
Да на єго дворі –
Щедри вечор,
Добри вечор,
Добрим людям
На здоровє.
Там стояло дерево
Тонкеє, високе –
Щедри вечор, и пр.
Листом широке
Да кудрявенькеє;
А на тому дрєві
Золотая кора,
Жемчужная роса.
Де взялиє райськіє пташки –
Обзюбали золотую кору,
Жемчужную росу.
Вишла красна панна,
Панна Марусенька –
Позбирала золотую кору,
Жемчужную росу,
Да й понесла до золотара:
- Золотарику, ти муй братику,
Іскуй же ти міні злати перстєнь,
Жемчужную стручку;
В перснику вінчатьєця,
В струйчци величатьєця, -
Будь же здорова,
Красна панна,
Панна Марусенька!
Щедри вечор и пр.
Ми ж тебе, красная панна,
Не спонижаєм, -
Ми ж тебе празничком
Поздоровляєм.
Щедри вечор, и пр.”*

*Ой у нашого пана
Іоана
У садочку стояла свитлонька
Ориховая;
А в туй свитлонці –
Марусенька...
Шедри вечор и пр.
Шють, вишивають
Дрогіє сукна:
Укравочки – на подарочки,
Обризочки – на цвіточки,
Да бувай здорова, красная панна,
Панна Марусенька,
Не сама із собою,
Із своєю матюнкою,
Да бувай здорова
З Святим Рождеством.
Шедри вечор и пр.*

Після закінчення щедрувань, ввечері, дівчата та парубки починали гадати. Головний предмет гадання полягав в тому, щоб дізнатися, хто в наступному році жениться чи вийде заміж, в яку сторону одружиться, і яке буде ім'я в нареченого чи нареченої. Для гадання готували пироги, частіше млинці. Взавши млинець, виходили на вулицю – і кого першого зустрічали на дорозі, того питали як звати. Сказане ім'я приймали, як ім'я майбутнього нареченого чи нареченої. Також носили дрова до хати, і якщо в принесених дровах буде “*четь*”, - значить той, хто заніс, в цьому році вийде заміж чи жениться. Якщо ж буде “*лишка*”, - то навпаки. Ще рахували кілля на плоту; сіяли жито на снігу, при цьому дівчата знімали з себе “*сподниці*” і волочили ними посіяне. Якщо по весні воно зійде, то це означало, що до кінця року вийдеш заміж. Брала курку на сідалі – і якщо курка мовчала, то це на добро, якщо ж кричала – віщує недолю. На столі милом робили декілька кіл і в кожне коло насипали зерна. Після чого приносили сонного півня, і в кого в колі він починав клювати

зерно – та дівчина скоро вийде заміж. Ходили ще підслуховувати під вікна – що будуть говорити: “сядь” або “йди”! Слухали в якому кутку брешуть собаки: з тієї сторони буде й чоловік. Загадували собі сни, той, хто присниться, той буде чоловік.

В день Нового Року, після вранішнього богослужіння, хлопчики ходили по хатах і засівати різними зернами, примовляючи:

*Роди, Боже, жито, пшеницю,
Всяку пашиницю,
А ти, матуся,
Дай сала пов-куса.*

Після Хрещення починалися *вечерниці*, на які збиралися багато дівчат та хлопців. Там займалися роботою, а також грали між собою, співали, загадували загадки. Пісні, які співали на “*вечерницях*”, зовсім відрізняються від пісень, які співали заміжні жінки, вони повні поезії, добре складені, заманюючого характеру, але невеселі:

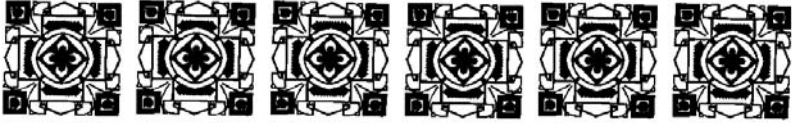
*Ой хмелю мій, любий хмелю,
Тонкая хмелина!
Пора тобі, густий хмелю,
Да на тин повитись.
Ой хмелю мій, любий хмелю,
Де ти зимовався?
Що проходить весняночка,
Ти ж не розвивався.
Зимовався хмель у лузі,
Да не розвивався:
Знався козак з дівчиною,
Тільки не кохався.
Кажуть люде позаочі:
Хто любить – ледащо!
На що ж в свити карі очи,
Чорні брови на що?..
Таки ж буду я ходити,
Буду і любити;*

*Хоче мне рідна мати
Молодим женити.
- Оженися, любий синку,
Нехай Бог допоможе, -
Да не бери удівоньки, -
Не дай тобі Боже!
Бо у вдови да є діти –
Буде гірко жити;
А дівчина сама-одна –
То вірняя жина.
Що у вдови таке серце,
Як зимнеє сонце:
Ясненько воно зяє,
Да холодом віє;
А в дівчини щире серце,
Як літнеє сонце:
Воно й смутне й невеселе,
Да любенько гріє!”*

*Ой хто знає попід небом
Широку долину –
І зелену й уквічану,
Як люблю дитину?
В тій долині, серед поля,
Між лугами встця
Річка Смолянка, на річці
Село видається –
І щироче і богате
Округи садами,
І як маком на долоні,
Цвіте дівоньками;
Промеж ними ж Олесенька,
Мов зіронька в небі,
Усіх краще і миліше
Росте попід небом.
Личком біла і чирвона,
Мо спіла калина,*

*А з наровом тихесенька –
Неначе дитина,
Її очі чорно-кари,
Да так любо тмяни,
Як та нічка України,
Аж хороше глянуть;
Коса чорна, мов гадюка,
Так додому й вєтця,
А як вимовить словечко,
То аж серце бєтця...
Ой люблю ж я ту дівчину,
Наче нєньку щиру,-
Повік її не забуду.
Повік не покину.
Нехай лихо зустрикає,
А сердєнько вжє не кине –
Кого там полюбить;
Нехай буде шо захоче, -
Ні на що незважу...
Тоді кину я Олєсю,
Як у труну ляжу.*

ЗЕЛЕНА НЕДІЛЯ

Трійця, після Різдва та Великодня, вважалася одним з найбільших свят. Традиційно до цього свята готувалися заздалегідь, у суботу, напередодні Трійці, олишівці рвали лепеху, полин, чебрець, материнку, гілля липи, якими прикрашали свої хати, обтикували стіни, лави, підвіконня, образи, а лепехою притрушували долівку.

На зелену неділю, або після її закінчення дівчата та взагалі жінки не працювали. Дівчата цього дня з піснями прямували в поле, збирали квіти, плели вінки. Під вечір, одягнувши виготовлені вінки, прямували додому.

ІВАНА КУПАЛА

День Купала випадає на 7 липня і збігається з літнім сенцестоянням. У цей день сонце набирає найбільшої сили. Наші пращури – слов'яни шанували Сонце, як Дажбога, головного з міфологічних святих, саме він дарував усьому живому життя. Християнство не змогло остаточно викоринити язичницькі вірування, тому до цього обряду додало християнське свято - Різдво св. Івана Хрестителя. Таким чином і з'явилося народне дійство з подвійної назвою - Івана Купало.

Головні події цього свята відбувалися напередодні 6 липня (23 червня за старим стилем), ввечері, дівчата, а особливо діти на вулиці ставлять віти якогось-небудь дерева або

просто зелень, часто кропиву і перескакують через ці гілки, співали пісень:

*Іване-Івасеньку,
Да не переходь да доріженьки,
Бо йшли дівки по ягоди!..
Іване-Івасеньку
Да не переходь да доріженьки...
На Петра хліб пекла,
А на Івана вибирала.*

*Ой у бору сосна весьма тошна,
А на тій сосні мотовилечко,
Повнеє валу да намотанеє,
То паробочкам да на застежки!..
А на тій сосні да мотовилечко,
Повнеє шовку да намотанеє,
То дівочки да на застежки!..*

*Ой на Івана, на Купала
Вечеряла й ночовала,-
Вечеряла комари вь юсци
І хруці в борці.*

ЗАЖИНКИ

На переважній території України початок жнив збігався зі святом первоверховних апостолів Петра і Павла, котрих святкують 12 липня. Але у нас на Поліссі початок жнив, як правило, припадав на свято Прокопа, що відзначається 21 липня. Безумовно, що початок жнив залежав і від виду зернових культур, і від природних умов напередодні.

До жажинків у селі готувалися заздалегіть: точили серпи, вистругували юрки, якими в'язалися снопи, крутили перевесла.

Жажинки починали вдосвіта. Перед початком роботи читали молитви, а господар просив Божого Благословення на початок робіт. У перший день жнив, після закінчення роботи додому хазяїну приносили сніп жита, який ставили на покуті, де він перебував до осені, поки не починали сіяти озимі.

ОБЖИНКИ

Обжинки – це той час, коли повністю закінчуються жнива жита. У цей день кожна господиня під вечір починала готувати женцям вечерю. Окрім повсякденних страв пекли пироги по числу женців, варили гречану або пшоняну кашу з маком, пампушки з сиром і сметаною; також готували до приходу женців горілку. На цю вечерю часто запрошували родичів та сусідів.

Женці в цей час по закінченню роботи в полі починали вити “кресть” із жита, “вньокь” чи “вътку”. Всі ці три знаки плели не з жатого жита, а з залишеного жита на стеблі, щоб використати на плетіння символічних знаків. При їх виготовленні співали таких пісень:

Сидить наш пан на покуті,

*Ніжки подобгав,
Золотою гребіночкою –
Кудрі розчесав.
Золотую гребіночку
Покладаючи,
Каже,
Женців
Дожидуючи:
А десь вони да женці мої
Потомилися,
Що в цій порі додому
Забарилися!

*Цур тобі дівчино –
Якая ти біла, -
Десь у полі не була,
Не робила діла!
-Ой я в полі була
Натинала холодок,
Щоб не загоріла.*

Коли “вѣтка”, “вѣнокъ”, “крестъ” сплетені, то в одному місці, на полі, залишали незжати́м 50-70 см² на стеблі жита, яке зв’язували зверху при колосках. В середину цієї композиції клали шмат хліба – це називається борода і в такому вигляді вона залишається після закінчення жнив. За народним повір’ям це робиться для того, щоб господар та його земля завжди залишалися ситими, як той залишений хліб. По закінченню роботи робітники, йдучи додому, співали таких пісень:

*Наша пані білочка,
Є у неї горілочка,-
Сама не п’є
І нам не дає...
Наша пані величка,
Зарізала індичка-*

*І сама не їсть
І нам не дає...
Наша пані маленька
Зарізала верейка –
І сама не їла
І нам не давала;
Поставила на припечку
Муха пролила...
Боддай тебе, мушечко,
Переломило,
Як ти моїх гребчиків
Погодила...*

*Закотилося да сонечко
У зелений гай
Що в тім гасчку
Ніхто не бував, -
Молоденьки Гриценько
Коня напував;
До молоденької Катречки
Три листоньки слав
Ой, ви-браттє, запрегайте
Кобилу сивую –
Да їдте по Катречку
По господиню молодую...
Якая-ж ти пишна –
Я тобі три листа слав,
А ти і не вийшла!..
На морі утка купалася,
На березьку сушилася,
Я молодая знудилася,
Да я молодая не вгадала –
Чи було літечко, чи не бувало,
Да мене матінка не пускала,
Да в комірку зачиняла,
Да в три замочки замикала,*

*А в комірочці оконечко,
А в оконечку кватирочка,
Ой очиню я кватирочку,
Да погляну по садочку –
Аж мій хрещатий барвіночку
Да не стелися по риночку,
Да постелися по садочку;
Туди йтиме мій миленький,
Істопче тебе ніженькою,
Вирве тебе рученькою.*

Підходячи до двору господаря, робітники співали:

*Очиняй, пане, ворота –
Іде твоя робота,
Очиняй, пане, сіни,
Щоб жєнці посіли.
Очиняй, пане, хату –
Давай жєнцям плату.
Очиняй, пане, погреби,
Уже жєито прибрали;
Наш пан добрий, наш пан добрий,
Пані не такая.
Пан дає нам карбованця,-
Пані п'ятака..*

Господиня зустрічала жєнців на подвір'ї, отримавши від них вітку чи вінка, запрошувала їх до хати. Жінки, поки ще не подавали вечері, поспішали додому переодягтися в святковий одяг, щоб святкувати обжинки. Всі сідали за стіл, починали вечеряти, господар розливав горілку робітникам. Співали. Після вечері робітники отримували від господині по пирогу і з піснями розходилися по домівкам.

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

КОЛИСКОВІ ПІСНІ

Колискові пісні виокремлюють із загалу пісень в окремий розділ, у зв'язку з їх окресленою тематикою і функцією. Ці пісні присвячуються одному слухачеві, — це дитина, і мають тільки одного виконавця, — це мати або дуже близька людина до дитини.

Тихе і монотонне виконання, лагідні і пестливі слова колискової виконують заспокійливу функції, вони повинні приспати дитину. Ці пісні відображають первісне світосприйняття дитини та являються її першими життєвими уроками, що в доступній формі знайомлять дитину з моральними цінностями та домашнім побутом.

Дані колискові пісні були записані автором в селищі Олишівка 13 лютого 1999 року зі слів місцевої жительки Булах Тетяни Никифорівни 02.11.1925 року народження.

*Зайчику, зайчику де ти бував,
у млині, у млині,
що ти видав,
там були кравчики,
перебили пальчики,
ледві я втік,
да на бабин тік,
а з току да в капусту,
щоб баба дала лусту,
а з капусти да в мак,
ось як воно було.*

*Котику сірий,
котику білий,
не ходи по хаті,
да не збуди, котику,
малого дитяти,
бо дитятечко буде спати,
буде відпочивати.*

*Ой гоп-гопака,
дівка любить козака,
козак дров насіче,
дівка млинців напече.*

*Ой чук-чук,
наловив дід щук,
а баба карася,
сіла надулася*

*Ой люлі-люлі,
налетіли сірі гулі,
стали гулі щебетати,
маленького Вовчика колисати.*

*Ок котик-котик,
заховався у куточок,
впіймав мишку,
та з'їв у затишку.*

*Ладочки-ладочки,
де були - у бабочки,
що їли - кашку,
що пили - бражку.*

*Ладочки-ладочки,
побилися бабочки,
за кого, за кого,
За Володьку малого.*

ВЕСНЯНКИ

Тільки зовсім розтане сніг і трохи підсохне земля, молодь Олишівки починала влаштовувати гуляння на вулиці – *веснянки*. На цих гуляннях парубок обирав собі дівчину в *полюбовниці*. На цих весняних гуляннях парубок з дівчиною все більше зближаються один з одним і нерідко справа доходить до весілля. Через це батьки часто забороняли своїм дочкам ходити на такі гуляння. Збиралися там дівчата бідні, рідко заможні. Вибравши на вулиці зручне для себе місце, гурт молоді жартував, розповідав казки, свої пригоди. Пісні, що співали, мають ліричний характер:

*Сизенький голубчику,
Та сидить на дубчику,
Очі його карі,
Брови його чорні,
Личенько біленьке.
Прилетіла пав,
На дворику пала;
Вона про те знала,
Вона про те гадала,
Що миленьки робить:
Коника сідлає,
За двір виїжджає
До милої в гості.
Він про теє знає,
Вьун про теє відає,
Що миленька робить,
Що миленька його
Сидить у віконця
Та все виглядає
Свого миленького.*

*Шие, вишиває
Золотіє взори,
Тонкіє рукава...
Плаче і ридає,
Сльози утирає
Правою рукою
Лентой голубою,
Русою косою...*

*Виду я на улицю,
Стану я на стувці,-
Видно мого миленького
В Козельці на стувці...*

*Люблю, мама, того Івана,
Що кудрява голова,
Він рочеше чорні кудри
Да до мене в гості йде.
Ой мостили мостовушки,
Куди Іваня в гості йде;
Мостовушка вломилася,
Мій Іваня затонув.
Ой поїду я молодая
По над крутим берегом,
Чи не стріну рибалочок
Із шовковим неводом:
Ви рибалки молодії,
Закидайте шовкови неводи,
Витягайте мого Івана
Із холодної води.
Коли Іваня мій жив буде, -
Буду річку сохвалять,
А не буде Іваня жив,-
Буду річку проклинать:
Боддай же ти бистра річка
Піском-трусом заросла,
Як ти мого Іванюшу*

Да на той світ занесла;
Боддай же ти бистра річка
Щуки-риби не сплodiла,
Як ти мого Іванюшку
На вік затопила.

Ой гай, мати, ой гай, мати,
Ой гай зелененьки,
Да стрів мене, моя мати,
Козак молоденьки.
Да став мене в чумащину
Дороги питати, -
Стали мене, моя мати,
Сльози обливати.
- Ой вернися, козаченьку,
Мій милий, вернися;
Як не знаси доріженьки,
Да щоб і не збився!
- Ой хоть знаю, хоть не знаю –
Треба попитатися;
Хоть и любив дівчиноньку –
Треба розлучатьця.
Мела хату, мела сіни,
Да і засміялась,
Вийшла мати води брати,
Да і догадалась...
- Ой пи, мати, тую воду,
Що я наносила,
Шануй, мати, тотго зятя,
Що я полюбила.
- Буду пити, буду лити,
Буду розливати, -
Нелюбого полюбила,
Буду розлучати.
– Не розливай, мати, води,
Бо важко носити;
Не розлучай, мати, зятя, -

*Тобі з ним не жити.
Не розливай, мати, води,
Бо тягати важко, -
Не розлучай, мати, зятя, -
Розлучатьця важко.*

*Поїхав мій миленьки за ліс
Усі мисленьки завюзу,
Мині правди не сказав;
На четверту неділеньку
Йде мили додумоньку,
Веде коней четвореньку,
На п'ятому вороному,
У жупані голубому;
Повюв коней напувати,
І сам молод потопати...
- Бери човник да весельце,
Ратуй мене, моє серце!
- Ой поїду я поміж люде,-
Чи не жаль же кому буде...
Покуль людей ізобрала –
І водиця вщолочала.
- Ой поїду я гуроньками,
Зостріну там рибалочок
З золотими неводами.
Рибалочки молодіє,
Закидайте неводи,
Да витягнуть миленького
Із холодної води...
Ой дам я вам, рибалочки,
Да повторя золотого,-
Да витягнуть миленького,
Хотя й неживого!
Ой дам я вам, рибалочки
Медочку напитьця,-
Да витягнуть ви милого
Хотя й подивитьця.*

*По улиці новенькій,
Що Іваня молоденьки
Ісхилив голівочку
На праву сторуночку,
А ввиділа матушка,
А ввиділа рудная,
З терема високого:
Чого Іваня журился?
Чого ти печалился?
- Як міні не журитьця,
Як міні не печалитьця, -
Товарищи женятьця,
А я ще й не думаю,
Хожу коло Дунаю-
Топитися думаю...
Обозвалася доля,
Край Дунаю стоя:
Не топися Іваню,
Бо душу загубишь, -
Признайся Іваню –
Кого вирно любишь? -
Чи так ти свит нудишь?
- Як мни не журитьця –
Матушка старенька,
Сестриця маленька!*

*Ой там на морі
На сівері,
Там стоять коні
Посідлані, -
Посідлані, погнуздані
Тульки сісти, поїхали,
На Учкурувку дівок сватать;
На Учкурувці дівки ленивки,
Шиють подарки із ряднинки*

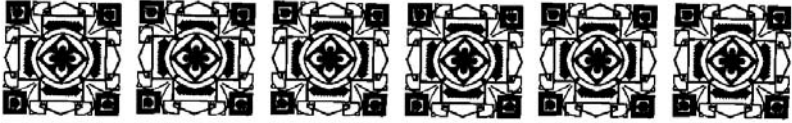
*І сучуть торочки валовики
Ой там на морі
На сівері,
Там стоять коні
Посідлані, -
Посідлані, погнуздані
Тульки сісти, поїхали
На Есипціов куточок дівок сватать;
На Есипцівум кутку дівки хороши
Шиють подарки шовковис
Сучуть торочки шовковис.*

*Ой весна, весна
Весняночка,
Да погнала бичка
За ворутечка:
Пасися, бичку,
Покуль спряду мичку
Своєму братичку
На рукавичку...*

*Пойми, помер козаченько
Да в неділю вранці,
Положили козаченька
В світлиці на лавці...
Уже тешуть побратими
Явор да єлину –
Да се ж тому козаченьку
Да на домовину.
- Ой ви ж, братці-товариство,
Вчиніть мою волю,-
Зброю несіть, коня ведіть
За тілом, за мною,
Нехай зарже кунь ворони,
Надо мною стоя,-*

*І зачує отець-мати,
Що вже вмер давно я,-
І зачує рідна ненька,
Сидячи у хаті,
Що вже мене козаченька
Да несуть ховати.
- Ой десть мого да синочка
На світі немає;
Тульки його кунь ворони
Голос подаває...
Коли б же я зузуленька,
Да крилечка мала:
То б я свою Україну
Кругом облітала.
Як би ж сила Україну
Кругом облітати,
Стала б свого я синочка
Щодня одвидати...
Поховали козаченька
В глибоку могилу,
Посадили на могилу
Чирвону калину.
Сіла пава на могилу,
Дай сказала: ку-ку!
Подай, подай, мій синочку
Хотя білу руку!
- Ой радби я, моя мати,
Обідьві подати,
Дак налягла сира земля –
Не можна пудняти.*

ПОВІР'Я

Повір'я - це історично сформовані уявлення про навколишній світ і пов'язані з ним вірування.

Сформувавшись під впливом язичницької і християнської релігій, повір'я передавалися від покоління до покоління, несучи в собі досвід і знання пращурів. Віра у різні прикмети, силу чарів, проклять, силу молитов, замовлянь, у добру та лиху годину, легкі і тяжкі дні, в нечисту силу - все це є вірування, навколо яких народ створив повір'я.

Якщо 1 жовтня дощ, то в перший день Светлого Воскресенія буде дощ;

Якщо на Покрову день ясний, то і на Христово Воскресеніє буде теж;

Якщо побачити мурашку в новому році, то взяти їх три і розтерти на долоні, пізніше, коли пектиме іжога, то лизнути долоню тричі – іжога проходить;

Якщо, купуючи бджіл, ви помітите, що господар нечистий на руку, то потрібно, бравши вулик, разом брати з-під нього жменю землі, разом з сміттям, що виносять бджоли. Принісши додому вулики, потрібно цю землю висипати на те місце, де вони будуть стояти, це допоможе зберегти бджіл від лихої сили.

Якщо хто продає якусь річ і дуже за нею шкодує, то ця річ ніколи не буде слугувати так, як вона могла б слугувати.

Якщо в коня вибивають зуби-икла, то вони повинні бути похоронені в тій конюшні, де стоїть кінь. Коли коня продають, то й зуби потрібно продати разом з конем, якщо не зробити цього, то кінь почне сохнути й пропаде.

Придбану скотину, щоб вберегти від чаклунства з боку продавця, потрібно вводити в двір задом. В такому разі чаклунство не матиме сили.

Навесні, після виставки бджіл з опшеників, їх потрібно підгодувати підсоленою водою, щоб швидше розвивалися їх зародки.

Говорять, щоб не бути поганим на очі, то не треба їсти на що серце маку.

Щойно вилупившихся гусятко обкурюють пір'ям з гнізда тієї гуски, яка сиділа на цих гусенятах, цю операцію проробляє зазвана баба.

В перший понеділок Великого поста п'ють горілку для того, щоб "гадюка не кусала".

В перший день вигону скотини, по весні, пастухи нічого не їдять, а дружинам пастухів власники скотини відносять продукти: хліб, два-три яйця, миску крупи чи муки. Якщо пастухи не будуть постувати, то вовки багато скотини попсують за рік.

Якщо до кого в дім лізуть жаби, то в чистий четвер, до сходу сонця, вимести хату, сіни, призьбу, віник, яким вимітали, потрібно викинути, і після цього жаби перестануть лазити до хату.

На повний місяць ніколи не ставлять сокиру, тому що буде м'яка.

Коли відгодовують свиней, то жінка, яка це робить, при годівлі одягає кожух, підперізується поясом, коли свині їдять, вона ходить напівзігнута навкруги корита і рохкає. Це означає, що свині будуть такі товсті, як жінка в кожусі.

Якщо на Новий рік – іній, то рік буде багатий на врожай хліба.

В день Покрови ходять в ліс і, зірвавши дубові яблучка, дивляться, що в них в середині. Якщо в середині муха, то рік буде врожайним на хліб, на фрукти, на овочі.

Якщо – черв'як, то урожай буде посередній. Якщо – павук, то рік буде голодним, або надіж скотини чи смерть людей.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Прислів'я - це короткі афористичні вислови, що в художній формі виражають судження народу про різні явища життя.

Приказки - це влучні вислови з життєвого досвіду, що повчають моралі і етики.

Чітких меж між прислів'ям і приказкою не існує, хоча вважається, що прислів'я інтонаційно оформленні і більш розгорнуті на відміну від приказок, які, як правило, являються частиною речення.

Прислів'я і приказки зачіпають усі сфери людського існування. Своїм корінням вони сягають глибини віків, тому не можна з упевненістю говорити про час їх виникнення. Найдавніші прислів'я і приказки пов'язані із спостереженням над природними явищами та діяльністю людини. Таким чином, в усній народній творчості зформувалися закони і правила моралі, згідно яким і повинна людина поводитись у повсякденному житті. Прислів'я і приказки за своїм змістом є повчальними, вони рекомендують, застерігають, схвалюють або засуджують дії людини, бо за ними стоїть історична пам'ять українського народу.

Прислів'я і приказки жителів Олишівки, за твердженням Олександра Шишацького-Ілліча, загалом були таким, як в Ніжинському і інших повітах Ченігівської губернії. Але їх фольклорна цінність полягає в тому, що вони були зібрані саме в Олишівці середини XIX ст., і в образній формі являються відбитком найсуттєвіших сторін природного середовища, суспільних і родинних взаємин у тогочасному українському суспільстві.

Прислів'я та приказки

Хто пузно ходить, той сам собі шкодить.

Бачили очі, що купували, тепер плачте, хоть повилазьте.

Як пошов по масло, і в печі погасло.

Пошли дурного, а за ним другого.

Його по смерть як посилають, то нажитиця можно.

Чи сире, чи чорне, да все своє добре.

Хліба не стане, батько достане.

Козак оженився, неначе упився.

Погляди у воду на свою уроду.

Грівся циган у нерети, та й зубами стука.

У сірка очей визичив.

Чому не Маруся, як би шановалась!

Як би циган Іван, тоб і віри поняв.

Сильське дитятко, як міське телятко.

На бідного Макара і шишки падають.

Молодиця, - та й дощ не йде.

Що до чого, а хліб до борщу.

*Густа каша дітей не розгонить.
Вершка в болоті гомоніла, та й сама там седіла.
Кунь волю не пара.
Хліб та вода, дак козацка еда.
Навчить біда калачи з салом їсти.
Треба жить, як набезить.
Чужому лиху не смійся.
Коли вмирать, то день терять.
Заварив кашу, - дак і їж.
Видно молоко в глеку, дак голова не лізе.
Дурному удася, розумному ж – тряся.
На чужий обід да з своєю ложкою.
Кобила за ділом, а лоша без діла.
Як зуміла, так і спіла.
Вареники доведуть, що і хліба не дадуть.
Перемелеться, дак і мука буде.
Утік – не втік, а побігти можна.
Се туйки цвіт, а ягоди будуть.
Яки пан – таки й жупан.*

*Приклеїв, як горбатого до стени.
Дмись, не дмись – волом не будеш.
Усе теє пригодитьця, що на поли коренитьця.
В щасті не без ворога.
Де багато баб, там дитя безносе.
Де багато баб, там дитя безпуне.
Баба з воза – колесам легше.
Наука у ліс не ходить.
З дурною головою, та в дух лізти.
Ясли до коней не ходять.
Верти, не верти, а треба умерти.
Конець діло хвалить.
Хоть не багато, да на тарилочці.
Правда очи коле.
На чужий коровай очей не поривай, а свуй дбай.
Не тепер, дак у четвер.
Попався жучку в ручку.
Не в тум сила, що кобила сива, а в тум – що не везе.
Моя хата скраю, - я нічого не знаю.*

Собака забреше, а чоловік віру йме.

Собака бреше, - вітер носитьь.

Гулялив б, та хліба не брали.

Кінь на чотирьох ногах да спотикаєтця.

Виграв, як Хома на вовні.

В сім 'ї не без урода.

Як узявся за гуж, - не кажи, що недуж.

Що не найдеш, мій небоже, то все в торбу.

Видно пана по походу.

Обоє – рябоє.

Живе дівка за паробком.

Спить, як посли маковки.

Тиха вода греблю рве.

Не то злодій, що вкрав, а то , що заховав.

Козак журби не має.

Хоть за вола, аби дома не була.

Із свинячим личем да в пшеничне тісто.

Носитьця, як дурень із ступою.

*Се вам не в жадъубку – (не в, лакомоть, не в.
удивленіе).*

І собаки не брехали, як худобу вкрали.

Запас біди не чинить.

Щастя, як тряся, - на кого схоче, на того й нападе.

Голодньюї кумі – пироги на умі.

Не клади пучки по пуд двери.

І за холодну воду не визьметьця.

Співай дядько... вона довга.

Скуль тобі та печина.

Аби пшоно – каша буде.

Пи до дна, щоб очи не запали.

Витивай, щоб на ворку (на ссору) не оставалось.

Ніч, як мати.

Я сказав-би, да піч у хаті.

Хто маже, той й їде.

Дай сечко, ще й облуплене.

Розжуй та ще й в рот положи.

Дорогіс гости, да в середу трапились.

*Чус кушка де мишь є.
Сова знає де кури ночують.
І нестямися відкиль біда прийде.
Про вовка реч, а вовк на встречь.
Чужим добром не споживеш.
І не вгадаеш відкиль вітер повіє.
Смирнеє щеня, - та ненадовго.
Не вір, то звір, - не вкусить, дак злякає.
Одна в свити голова – тоб і думки не знала.
Пошло й тобі, як с Петръувского дня.
На що й пахати, коли так родить.
Дорога яхастця...
Хто не має худоби, - не знає й хвороби.
Дурню сміх; розумному – досить.
Інши сон як у руку дасть.
Так дуже бреше, що аж пальци знать.
Не все спинай, що по воду пливе.
Не мав лиха – дак оженився.
Сяде курка й без поклада.*

В своєю хаті й угли допомагають.
Його всяки знає, як облупленого.
Мовчи з лихом, - аби збрило.
Беззубому паляниця, покуль не застине.
Їв-би й бульше, да гроші треба.
Хорошого потрошку, да ще й с паскою.
Як сорочка біла, дак і жінка мила.
Як до діла, дак і сила.
Сахару хоть повен вуз, а вуз усе солони.
Чужа ласка - сироті Великдень.
За морем теплушка-полушка, да перевуз трудни.
Далеко куцому до зайця.
Коли хліб, тоді й розум.
На всі заставки хватас.
Молись, дівко, Богу, та й в дорогу.
Старість – не радість, горб – не користь.
Як сироті женитися, дак і ніч мала.
Добри зуби, що й кисіль їдять.
До Духа не скидай кожуха.

*Що сіре, той вовк.
Береженого й Бог береже.
Бачить око, та зуб не йме.
Батька в найми не вжалуєш.
Бьутьш кони лиха не буде!
Гуляй гира – три дні свята.
Копійка любить, щоб щитатьця.
Пи, та ума не пропи.
Здався циган на своїх дітей.
Не їж цибулі, - й вонять не буде.
Нехай – недобрий чоловік.
П'яниця проспитьця, а дурень ніколи.
Дурень думкою багатіє.
Причина перед очима.
Що у тверезого на умі, то у п'яного на язиці.
Ніхто не відає, як хто обідає.
Заручена дівка усякому гарна.
Як би знаттє, що в кума питтє, - усіх дітей забрав би.
Заочного купця пугами б'ють.*

Де коротко, там і рветься.

Не плюй у воду, бо трапиться напиться.

Старий віл борозну не псує.

Голому розбій нестрашен.

Суженого й конем не об'їдеш.

Сухая ложка рот дере.

Не буде Галя, буде другая.

Хто мовчить, той двох навчить.

Коли мед, дак і ложкою.

Яки їхав, таку й стрів.

До нашого берега ніщо добре не припливе.

Спить сова, да курей бачить.

На добри камень, що скинеш, то змеле.

Яки самі – такі й сані.

Часом с квасом, порою з водою.

З Богом, Парасю, коли люди трапились.

ЗАГАДКИ

Загадки — це особливий вид народної творчості, що несуть в собі історію господарства і матеріальну культуру народу, природні умови існування, соціальне становище, а також історію розвитку людських знань і духовну культуру народу.

Вивчаючи загадки, записані Олександром Шишацьким-Іллічем у середині XIX ст. в селищі Олишівка можна зробити висновки про розвиток основних галузей господарства і заняття місцевого населення, домашні промисли і ремесла, транспорт і засоби пересування, поселення і житло, їжу і харчування, одяг.

Загалом загадки мають багато спільного з прислів'ями і приказками, вони об'єднані метафоричністю, спостережливістю, стислістю і чіткістю викладу, що дозволяє вживати загадки як прислів'я (“Драничина хоть яку купу звалить”). Виділяють в особливі види загадок: загадки-поради, загадки-задачі, загадки-жарти.

Не оминули цей традиційний жанр народної поетичної творчості і українські письменники. Найбільш відомий на Україні поет, що займався віршованим викладом загадок, був сучасник і колега Олександра Шишацького-Ілліча Леонід Глібов*.

*Глібов Леонід Іванович (1827-1893) - український поет-байкар, громадський діяч. Навчався в Ніжинському ліцеї вищих наук князя Безбородька, близько 30 років жив у Чернігові, працював викладачем гімназії, завідувачем земською друкарнею.

Загадки

*Сім-сот воєвод,
На стрільці город.*

(маковка)

*За лісом, за пралісом
Без живота сучка бреше.*

(терниця)

*Без вікон, без дверей –
Повна хата людей.*

(кавун, гарбуз)

*Лата на латі,
Да зроду голка не була.*

(вилокъ капусти)

*Сидить марушка –
Семи-кожушка.*

(цибуля)

*Чорне сукно
Лізе в окно.*

(ніч)

*За лісом, за пралісом
Жиди шкуру мнуть.*

(свиня поросять кормить)

Драничина хотъ яку купу – звалить.

(коса)

*Сидить півень на вербі,
Спустив коси до землі.*

(сонце)

*Кривеньке, маленьке
Усе поле вискакає.*

(серп)

*Їду, їду,
І сліду нема,
Назад озирнуся –
Смертоньки боюся.*

(катання у чавні)

*Повна діжка круп,
А на версі – струп.*

(маківка)

*Чорненьке маленьке,
Хоч яку колоду дак поверне.*

(блоха)

*Чотири чотирниці
Бігли на вечорниці,
Одна одну здоганяє,
Да не здожене.*

(колеса у возі)

*Між киньми родиться,
Між людьми робиться,
Між руками колихається.*

(сито)

*Стоїть півень над водою,
Да й киває бородою.*

(калина)

*Жовта коритця
Пуд плотом кублицця.*

(морква)

*Пливе щука
С Кременчука, -
Куди гляне –
Трава в'яне.*

(коса)

*Котилася бочка,
Без дна, без колючка.*

(яйце)

*Стоїть стріла
Серед двора,
А в тій стрелі
Сім-сот і дві.*

(макова голівка)

*Торох, торох
На печі горох
І куличка хліба.*

(зірки і місяць)

*Безкосте й безмозке,
Хоть яке море перепливе.*

(п'явка)

*Безруке й безного,
А що неділи сорочку надіває.*

(подушка)

*Шило-мотовило
По пуд небом ходило.*

(ласточка)

*Ревнув вул,
За сто гур,
За сто річок,
За сто копичок,
За сто миль.*

(грім)

*Мати товстуха,
Дочка – краснуха,
А син перебур,
Да й пошов на двур.*

(піч, вогонь і дим)

*Мати - товстуха,
Дочка - краснуха,
А син - кучеряви.*

(піч, вогонь і дим)

*Біле як сніг,
Надуते як міх,
Лопатами ходить,
А рогом їсть.*

(гусь)

*Білеє поле, а чорне насиніє:
Хто знає, той сіє.*

(письмо)

*Летів птах
На дванадцяти ногах,
Да одно яйце зніс.*

(рік і 12 місяців)

Само голе, а в середині сорочка.

(свічка)

*Железний гвужди,
А сири хвѳуст.*

(голка и нитка)

*Ясеньке, маленьке,
Кат-знає яке,
А військо дак зодягне.*

(голка)

Приїхали гості,
Сіли на помості,
Зав'язали вузел,
Да не розв'яжуть.

(гроші в мішках)

Лежить колода –
Серед болота:
Не згниє й не заржавіє.

(язик в роті)

Чорнеє маленьке –
Ні в землі не гниє,
Ні в воді не тоне.

(вугілля)

Лежить лася,
Простяглася,
Як устане –
Неба достане.

(дорога)

В дворі дрова рубають,
А за двором тріски літають.

(дзвонять у дзвони)

МОЛИТВИ

Виховувати дітей в любові до Бога і до людей. Це було основою народної педагогіки, якої дотримувались олишівці. День починався і закінчувався молитвою. Молитва - це розмова з Богом, Творцем Небесним, що вчила ширості, відвертості та любові до ближніх. У молитві прославляли Всевишнього, зверталися з проханнями про дороговкази, поради, допомогу, підтримку, порятунок, просили благословення на свої дії, благополуччя своїй родині, молилися за здоров'я та добробут своїх рідних та близьких.

*Божя мати зустрічай, лихий час одворочай.
Ісус Христос на порозі, спаси мене у всякій дорозі.
Іду я в путь, беру з собою Миколу Чудотворця,
Ангели на встріч Ісус Христос у путі,
А ти Божя Мати цариця путь мені укажи.
Огради мене Господи силою животворящего хреста,
Сохрани мене Господи од усякого зла.
Ангелу хранителю мій,
Освяти на своє соблюдение,
мені от Бога с небес дан,
прилежно молюся,
Ти мене просвіти,
От всякого зла сохрани,
На благе діяніе настав,
На путь спасіння направ.
Аміль.*

ББК ФО
076
УДК 32

Красзнавче видання

Мисюра Олександр Олександрович

**ОЛИШВКА
У ВІНКУ СТОЛІТЬ**

Підписано до друку 30.08.2010. Формат 60x80¹/₁₆.

Ум. друк. арк. 7,5. Зам. № 29.

Набір комп'ютерний. ПП «Освітньо-профорієнтаційний центр».
14038, м. Чернігів, вул. Соснова, 23 А.